

BALASSI BÁLINT

DICSÉRLEK
ÉNEKKEL

ISTENES VERSEK

BALASSI BÁLINT
DICSÉRLEK ÉNEKKEL

BALASSI BÁLINT

DICSÉRLEK ÉNEKKEL

ISTENES VERSEK

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
az Apostoli Szentszék Könyvkiadója
Budapest

Szerkesztette
a szöveget gondozta és a magyarázatokat írta

KELÉNYI ISTVÁN

Lektorálta

DR. NEMESKÜRTY ISTVÁN

ISBN 963 360 780 9

© Szent István Társulat
Szent István Társulat 1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1.
Felelős kiadó: Dr. Ákos Géza igazgató
Felelős szerkesztő: Farkas Olivér
Műszaki vezető: Névery Tibor
Készült 7,5 A/5 ív terjedelemben
Nyomás és kötés: Egyetemi Nyomda
Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

Kelényi István

BALASSI BÁLINT
SZÉP MAGYAR KÖNYÖRGÉSEI

A Teremtő dicsérete úgy fakad a teremtmény lelkéből mint a madárdal tavasszal. Ambrus püspök – akárha ambróziát öntene – a róla elnevezett ambrosianusokban „*Aeterna rerum conditor*”... szárnyalásával a világ teremtőjét dicséri.

„A középkori költők is *emberek*” fejtegeti Babits az Amor Sanctus érzése kapcsán – híres (Az európai) irodalomtörténetében.

Az *Ember* egyszerre nézi a földet és az eget, ahogy majd a reneszánsz szemléletében is, egyszerre les az égre és pillant a földre, – ott ül egymás mellett az *Égi és Földi szerelem* Tiziano allegorikus képén.

A földről–égbe–földre vetülő tekintet a reneszánsz világ-nézete. A nagy összegezõ–megújító, mint Dante és Petrarca költői látomásaiban átváltozik a *földi nő-alak* égi személlyé. Beatrice és Laura – a klasszikus metamorfózisok lélektana szerint – eszménnyé válik... Petrarca művészete az első kísérlet, hogy verseiben (*Dalaiban*) a szerelem csillagalakzatában a földibb nő is megjelenjék testi szépségével és lelki pompájával. Megteremtődik

a világi szerelmi líra az „erotica sacra” hold-fényében... És új vallásos érzés is születik, bennük és általuk új édes stílus: példaértékűen!

Nekünk nincs Danténk sem Petrarcánk, – de ferrarai-padovai stúdiumok után már hazai földön írja verseit (igaz, még latinul!) a Pannoniusnak nevezett Csezmicei János, aki humanista szokás szerint arcát (európai-magyarságát!) a Janus név kettős tekintetű, szimbolikus jelentésű neve mögé rejti. Tán ezzel is jelezni kívánja, hogy előre (a jövőendőbe) és a múltba, visszafelé is tekint. A latin-ság affektusai és felhangjai ott vannak Petrarca nyelvében is, (sőt latinul is ír még!), de személyes érzéseit már népnyelven dalolja.

Nálunk Balassi lesz az a „poeta doctus”, (aki ha nem is kap doktori kalapot, miként Janus Pannonius), ám tudatosan már *nem deáki nyelven*, hanem *magyarul zengi a haza dicséretét*. A szerelem ereje és a természet szépsége egyszerre csendül fel szavaiban lélegzetelállítóan szépséges magyarsággal! A kor vitézi (tehát lovagi) virtusainak dicsérete egybehangzik nála Isten felségének dicséretével, – hisz Krisztus katonája is, miként megvallja.

Az én szenvedélye és szenvedése szólal meg általa a legszemélyesebb módon, egyénisége süt át a szerelmi-istenes-vitézi költészetén, úgy, hogy a mi érzésünk is megdobban benne.

Az irodalom(történet) sokáig alig tudott róla. Akik ismerték nevét és műveit, csak szűkebb körben emlegették. Akkor is elsősorban fenegyerekeskedéseit idézték. De voltak, akik – mint Rimay – tudták róla, hogy *költő*, aki „*mint az sas az több apró madarak előtt*” nagyobb a többi kortárs verselő között.

A tanítvány, a hagyaték gondozója, *Rimay János* még *láthatta* a költő összeállította *opus*-t, a *művet*! Később már az sem került elő, ma mindösszesen 5x3 *verssor*át ismerjük Balassinak eredeti kézírásában. (Az Országos Levéltár őrzi – P.1313.) A továbbiakban csak másolatok keringtek verseiből.

A manierista követők (utánzók) után, tudatosságban Zrínyi barokk lírájának is mintája lehetett még, – ismerte is az egyik Balassi-gyűjteményt könyvtári lajstroma szerint. Nála, Zrínyinél függetlenedik a költészet a dallamtól. Ő már nem szánja éneklésre is verseit. Balassinál még az „*ad notam*” jelzések emlékeztetnek, hogy akár énekelhetik is őket az ismert és megadott dallamokra. Ami azt is jelenti, hogy verseinek ritmusai dallammal együtt, de függetlenül is megállnak a „*lábukon*”, *verslábai* már a poétika szabályai szerint járnak.

Istenes versei énekes-gyűjteményekben, sőt egyházi használatra készült vallásos kézi-könyvecskék-

ben, azaz imádságos-könyvekben korán elterjedtek halála után. Nem véletlenül került bele *Pázmány* Imádságos könyvébe is, a *Bocsásd meg Úristen* kezdetű „éneke”. Ezen bűnbánó verse egyébként igen sok helyütt jelent meg 1600–1629 között; ismerték változatait: Szenci Molnár Alberttől a jezsuita Hajnal Mátyásig...!

Balassiról tehát mégis sokan tudtak, de sokáig nem eleget. Jogosan adta tehát *Eckhardt Sándor* az 1941-es fölfedező *Balassi* életrajza után is, még 1943-ban is újra *Az ismeretlen Balassi Bálint* címet.

Nehéz dolguk volt mindig a szöveggondozóknak is. Meg kellett küzdeniök a variánsok sokaságával, s a hibákkal, amelyek még a később előkerült Balassa-kódex (v. Radvánszky-kódex) másolóinak keze-nyomán eshettek, mint jelzi a kódex: „*az Balassi írásának nehéz olvasása*”, vagy a kiadásokban a nyomdászok szövegkezelése miatt. Ekként különféle „helyes” írású Balassi szövegváltozatok keletkeztek.

Balassi értékéről művei alapján csak későn, mintegy száz éve győződhattünk meg igazán. Deák Farkas, Toldy Ferenc, Szilády Áron fölfedezései nyomán. Toldy Ferenc tollából már másodszor jelenik meg 1867-ben, a kor összegező műve, *A magyar költészet története* – az ősidőktől Kisfaludy Sándorig; róla csak annyit summáz: „*az*

írók közül a világi dalt ő pendítette meg első”. A szerző életével kapcsolatban még arról beszél, hogy „sűrű homály” fedi, bár rámutat poétánk élete és költészete szoros összefüggéseire, jóllehet mindkettőt alig ismerheti.

Az istenes versek kiadástörténetét feldolgozta az 1904-es Rimay János munkái függelékéként Dézsi Lajos. A kötet Radvánszky Béla gondozásában jelent meg, s Dézsi hozzákapcsolta a „Balassi és Rimay »Istenes énekei«-nek bibliographiájá”-t. A versek keletkezéstörténetéhez és kronológiájához Bóta László vizsgálódásai járultak újabb adatokkal, 50 év múlva...

Dézsi Lajos dr. bár kiadta Balassi „minden munkái”-t, még 1923-ban, sok gyakran (ma már közismerten) *nem*-Balassi művének tartott költeményt is belékevert. Ekként, az ilyen másokéval összekevert kiadásokat, „*rendezetlen*”-nek nevezzük. Sokáig Balassinak tulajdonítanak olyan verseket is, mint az *Őszi harmat után...*, még Babits is.

Csak 1951-ben készült el a „*kritikai*”-nak nevezhető alapvető munka, mely Eckhardt Sándor érdeme. A kiadvány az Akadémiai Kiadó gondozásában jelent meg, s ezt a *kritikai B. B. összes művei I. kötetét vettük alapul most is*.

Hasznosítottuk természetesen az azóta történt kutatások, javítások, szöveggondozások tanulsá-

gait. Ekként: Bóta László 1954-es, Stoll Béla 1974-es, Varjas Béla 1981-es kiadványait, s az 1986-os Kőszeghy Péter – Szabó Géza *Balassi énekei*-t is rekonstruáló közreadásait. Utóbbiak éppen a Balassi Kiadónál jelentkeztek ismét közös művükkel. Meglátásaiktól több esetben eltérünk, valamennyiük szó-magyarázatát felhasználtuk. Néha új értelmezési lehetőséget fedeztünk fel... El kellett térnünk a szokásos tördelési technikától is, a hosszú Balassi-sorok (a strófa háromsoros változatai) ki-lógnának kötetünk tükréből. A rendezési elv is eltér a többitől, hisz nem a keletkezés-sorrendjét kíséreltük meg követni az *istenes versek* összeál-lításakor, hanem *ciklusokba* komponáltuk.

Az irodalomtörténet-írás sem tudja pontosan a számukat, általában 19–23 között említik őket. Az ún. Sőtér–Klaniczay 1964-es Irodalomtörténet kézikönyv I. kötete szerint: „Vallásos verseket Balassi pályájának szinte valamennyi szakaszán írt: 19 istenes énekének kronológiája teljes pon-tossággal nem is állapítható meg.” Már Varjas is éppen ezért, a kronológia bizonytalanságai helyett a ciklusokba-szerkesztést választja, a költő intenciója szerint. Igaza van Horváth Ivánnak, aki a *trichotómia* – hármas-osztású szerkezetet a té-ma-struktúrában is hangsúlyozza. Nehéz elválasztani a *vitézi-szerelmi-istenes verseket* egyértelműen,

közös gyökerűségük miatt. Egymással összefüggnek gyakran motivikájukkal is, s maga a költő is ekként csoportosította tervezett kiadásába. A dantei 3-as szám-misztika értelmében 33+33+33+1 műből állt volna a gyűjtemény. Varjas is ekként követi a 66 versből álló füzérben a régi szerkesztési elvet, s foglalja Nagyciklus címen egybe őket.

Nézzünk példát arra, hogy mily nehéz elválasztani a motívumokat (vitézi-istenes összefüggésük szerint): A tavaszt dicsérő *Borivóknak való* címen ismert „Áldott szép Pünkösdnek gyönyörű ideje” kezdetű vitézi verse is *laudes*-szel zárul. Az egész *a pünkösdi idő* (ekként a tavaszra is áldomásozó) himnikus *lelkesültsége*, s végül: Istennek mond hálát a költő, – érte.

„Ily jó időt érvén Isten kegyelméből,
Dicsérjük szent nevét fejenként jó szívből,
Igyunk, lakjunk egymással vígan, szeretetből!”

Szerelmi költészetében is lelhetünk ilyen összefüggéseket, ugyanazon sorkezdéssel ír szerelmes és istenes verset!

„Bizonnyal esmérem”

– kezdi az egyiket, hogy így folytassa:

...„rajtam most erejét, /Szívemben felgyulladt szerelemnek tüzét”.

A másikat pedig istenessé formázza:

„Bizonnyal esmérem rajtam nagy haragod, /Felséges Úristen, és kemény ostorod”...

Közös fordulat, azonos frazeológia kapcsolja össze a szerelmesének *bókoló* és az Istennek *hódoló* versek néhány megoldását másutt is. Zsoltár-átköltéseiben, (az egyébként is parafrazeáló Buchanan és Bèze zsoltár-átirataiban) lírája áttüzesíti a szavakat, a személyesség, hozzáadja a maga szenvedelmeinek hevét. Saját lélek-drámája is benne lüktet mindig a vendégsorokban, saját arcára ismerünk. Ő maga kiáltozik a zsoltárokkal a mélységből:

*„Végtelen irgalmú, ó te nagy hatalmú Isten, légy már kegyelmes!
Ontsd ki mindenestől jódat rám kebledből, mert lá' mely veszedelmes
Bűnöm miatt lelkem, ki titkon rád engem, mert nagy sebbel sérelmes*

*Mosd el rólam immár, kit lelkem alig vár, mosd el bűnöm rútságát,
S együtt az rút hírrel, mint rút bűzt enyészd el förtelmes bűdös szagát,
Esmérem vétkemet, kiért Nap engemet rettent, mutatván magát.”*

Ezen zsoltár átköltésében szinte stilisztikai bravúrként érezzük egyszerre a képletes (költői) beszéd és a valóság, a *konkrétum* poétai leleménnyel történt megfogalmazását. A seb és bűn „rútsága” mindkettő „bűdös szaga” össze-hangzik, a seblázban bűzhödő és vérmérgezésben haldokló költő élet-helyzetét is tükrözi. (Csupán, mert látszik a sorokból, emlékeztetünk arra, hogy indokolt volt a kötetünkben a 3-sorokat rövidebb 9-esekbe tördelni vagy más, a Balassi-strófára emlékeztetően, megőrizvén a ritmus-képletet! Ekként nem fértek volna el a strófasorok! Már Bóta László is él ezzel 1954-ben.)

Miután valóban „Istenes énekeinek kronológiája teljes pontossággal nem állapítható meg” – *Varjas* (1981-es) gyakorlatából merítettük a ciklusos-szerkesztés lehetőségét. Ő így látja: „Balassi valamennyi eddig bizonyosan neki tulajdonítható versét – az istenes versek kivételével ciklusokba szerkesztette össze. Istenes énekei közül csak a három Szentháromság-himnusz alkot egy kis ciklust”. *Waldapfel József* már 1927-ben összefoglalást ír Balassi verseinek kronológiájáról, de pontossága vitatható. *Nemeskürty* is ad 1978-as kismonográfiájában időrendi mutatót, melyet figyelembe is vehetnénk, de a ciklusba-szerkesztés mellett maradtunk inkább. Illik ez a koncepció az amúgy is ciklusokba komponáló, szám-misztikai elveket is tükröző Balassi felfogáshoz. Úgy véljük, helyes, ha a három himnuszt az „invenció poetica” (Balassi szellemétől sem idegen) leleményével ciklus-szervező *nyitó-versként fogjuk fel!* Az Atya – Fiú – Szentlélek: a Szentháromság „első-, másod-, harmadik személye” egy-egy ciklus élén áll. Mint három-ágú gyertyatartó fogja össze az istenes verseket. A szerkesztés a régi *oratio* műfaj, az imádások *hármass* retorikai tagolódását is követi. A három fő rész szerkezeti sémájára is ügyel: a *megszólítás*, a *kifejtés és kérelem* előadására. Érvényesül bár a ciklusokon belül valamiképp az időrendiség

is, mégis fölerősödnek így az egyes *stáció*-mozzanatok. És jól illeszkednek a versek egymáshoz, főként a zsoltárokból is jól ismert *dicséretet* zengő lelkület kapcsolja őket össze!

Álljon itt bizonyságul a Balassi *nevére* hivatkozásul fölcsendülő zsoltáros vallomás:

*„Az én lelkem is kész mindenkor dicsérni,
Irgalmasságodért nagy hálákat adni,
Rólad emlékezni,
Gondolatim rajtad mindenkor tartani.”*

Ha tehát Balassinál a hármas szám (a *hármaspilérű* vers-kompozícióiban is) ciklus-szerkesztéseiben és strófaalkotásában is megfelelő volt, ahogy erre többen rámutattak, (Gáldi, Varjas, Süpek O.) – számunkra is megoldásul kínálkozik. Sőt szimbolikus jelként is hangsúlyozni kívánjuk a *háromágú gyertyatartó*-szerkezetet. Ez a keresztény-ikonográfiában az Újszövetség jelképe, míg a menóra (a hétágú) az Ószövetségé. Balassi utal a 27. zsoltár-átiratában erre a fény-szimbolikai előképre is:

„Az én jó Istenem ha gyertyám nekem minden sötétségembe”

Szenci Molnár Albertnél ugyanezen motívum így:

*„Az Úr az én világosságom
És idvösségem”...*

változatban jelenik meg.

A zsoltáros-jelkép megújulását majd János evangéliumának kifejtése hozza: „Őbenne vala az élet, és az élet vala az emberek világossága.” Már egyértelműen krisztológiai megfogalmazás.

Balassi istenes verseinek csokrát 21 verssé bővítettük. (A *Méznél édesb szép szók* szerelmes versként is értelmezendő, ám az utolsó részében a szerelmét keserülő költő – korábbi szenvedélyének súlyáért kéri az Istent, hogy szánja meg bújában – és *üdvöztse!* Ezt a szerelmes kesergőjét tehát az istenes versei közé emeltük!)

Ezáltal a 21-es szám misztikusságában a következők foglaltatnak: $2+1=3$ Továbbá: $3 \times 7=21$, sőt a $6+6+6+3 \times 1=21$ összefüggések szám-misztikai alakzatainak értelmezésére is lehetőség nyílik. Tudvalevő, hogy a verstan-írók is úgy látják, (Szepes-Szerdahelyi) kézikönyvükben, hogy Balassinak a „hármassággal szám-misztikai célzatai voltak”. Ezt erősítettük fel a ciklus-kompozícióban. A 9 soros strófákra való vagy más áttördeléssel pedig, (jóllehet ezt nem helyeslik ezen teoretikusok!), Gáldi László meglátásait érvényesítettük. Ugyanis előzményként a *Stabat Mater* 6-os strófaiban véli fölfedezni a Balassi-szakasz előképét, rímelési ötleteit. Az említett kézikönyv (Verstan) szerzőpárosa azt kifogásolja, hogy „enjambement” jellegűvé válnak így a Balassi-strófák, „anakro-

nisztikus módon”. Semmivel sem jobb a megszokott gyakorlat, hogy a *cezúra*-töréseknél íveltetik át rövidebb sorokba a vers-mondatokat, a gondolatot! Költői gyakorlatunkból fakad merész kijelentésünk, melyben (de filológiai elemzésekben is bizonyítható) tapasztaltuk, a költő gondolatai sosem a sorok végén érnek véget. Az érzelmi átívelések, mondattanilag is átkerülnek a következő sorokba: a 3-soros strófászerkezetben is. A költői nyelvben akárcsak a retorikában, nem mondatokban és főként nem sorokban beszélünk, hanem *szólamokban*!

A Balassi-strófákon át is át-hajlanak a gondolatok és érzések! Sokkal világosabban hangzanak így a *belső rímek*, a *rím*-helyzetek formailag is jobban észlelhetők, „*e feldarabolással*”. A Balassi poézisével foglalkozók közül eddig kevesen figyeltek föl a költő *rím*-bravúrojaira. Szerintünk gyakran tudatosan választotta a rím kedvéért a sajátos szó-hangalak változatokat, a rímhangzás különössége miatt! Eckhardt és Babits is kiemeli Balassi „poeta doctus” voltát. Hisszük, nem minden esetben a másoló „hibája” vagy sajátos nyelvjárása okán került egy-egy szó más-más alakváltozatban a versekbe. Meggyőződésünk, hogy *tudatos* költői szándék szerint.

Az eddigi, korábban *hárompillérű verskompozíció felfogása* is változott. Varjas felfedezését Komlowszki

Tibor észrevételezi. A *Balassi-vers karaktere* c. 1992-ben megjelent könyvének tanulmányaiban, a verskompozíció kérdéseihöz az *arany metszés* fölfedezését kapcsolja. Eszerint az „*aurea sectio*” arányai érvényesülnek több, korábban hárompillérűnek vélt Balassi-versben is – néha bonyolultabb felépítésűen... Ezzel egyetértve, de más megjegyzéseivel nem mindenütt osztozunk. Például, hogy „*Balassi nemigen törekedett eredeti képrendszer kialakítására*” – állítja. „*Önálló*” képrendszer kialakítására Rimay tett kísérletet – mondja. Horváth Iván is *Balassi konvencionális kép-kompozícióiról* ír.

Eckhardt éppen ellenkezőjét állítja a költő „*bibliai képlátás*”-a alapján, hogy „még a vallásos énekekben is kiütözik a költő egyéni látása”.

A személyesség hitele megújítja a költői kép hagyományos formuláit, nála nem csupán imádságos (zsoltáros) fordulat, hanem lírai attitűdje is. (Úgy véljük, hogy a *manierista Rimay modorosabb* Balassinál, gyakran *utánoz*: jóllehet igaz, hogy Balassinak is vannak korábbi *elő-képei* ... akiket fölhasznál, vagy követ.)

A *szöveghangzás* fejezetében Komlovszki kitérhetne a *rím*-hangzás kérdésének vizsgálatára is, de véljük, ez újabb problémakör, mely érzékeny elemzést igényel. Babitsnak hihetünk, aki Balassi strófaszervezetéről szólván így ír (Dézsi 1923-as

szövegkiadása bírálatában): „ezt a formát kétségkívül ő fejlesztette ki, *rímben ritmusban*, mind dúsabb és dúsabb tagoltságúvá”... Babits hívja fel figyelmünket a szótagszám-döccenésekre, hogy „a költő nem követhetett el ily primitív ritmushibákat”! De a kiegészítő, javító Dézsivel és azóta másokkal szemben is, nem minden esetben helyeselhetjük a *szótagkiegészítéseket*! Elképzelhetőnek tartjuk, hogy a költő *tudatosan ritmust váltott!* Babits írja még, hogy „*a cezurázatlanság még nem halála a ritmusnak*”, azaz a metszetek szabálytalanságai olykor poétai megoldások is lehetnek!

A kötetünk címéül választott Balassi sor: „*Dicsérlek énekekkel*” Eckhardtnál így, másoknál szótagkiegészítéssel: „*énekekkel*” formában szerepel. Stoll, Varjas, Kőszeghy 7-es szótagúvá alakítja (esetleg más kiadások nyomán) az 54. zsoltárparafrázis ezen sorát: az első strófa megfelelő sora alapján. Habár szövegváltozatokat használnak is föl, nem látjuk értelmét a betoldásnak. Az említett, („*Az te nagy nevedért*” kezdetű) versnek strófaiban, az 1. vszk. és a 3. vszk. ezen sorában 7-es szótagszámmal építkezik, a 2. és 4. vszk. vonatkozó sorában *felező 6-ost* alkalmaz a költő. A Balassi-énekek dallammal történő előadásánál már hallottuk, hogy egy-egy szótag hiátusa is a lant-pengetéssel kiegészítődik vagy olykor egy ütem alá *elaprózódva* illeszkedik a szöveg.

Balassi és Babits egymáshoz való viszonyát, utóbbinak az előd kedvelését mutató azonosulását is hadd említsük! A képátvétel traverziójára és rím-átvétel „doctus”-ságára említenénk példákat. (Már korábban, a *Szent István Társulat* Babits-kötetének szerkesztésekor, az *Isten gyertyája* cím-választása alkalmával felbukkant a lehetőség, valahonnan ismerős a kép!)

A zsoltáros, és *Balassi írja le korábban*, „az én jó *Istenem*, ha *gyertyám* nekem minden sötétségembe” motívumot. Babitsnál ez az ószövetségi zsoltáros-kép modern élethelyzetének költői helyzetképévé fordul át. Megfordítja, ő *maga, a költő az Isten gyertyája*. Balassit olvasgatván tetszhetett meg neki a krisztusi küldetés-szimbolika. Földereng nála a középkori kódexmásolók körmére égő gyertya képze-
te is, az őt tartó és elhullajtó isteni kéz kapcsán. A kép transzformálása, nem véletlenül történhetett. Ugyanis Babitsot még 1928 márciusában felkérték egy esztergomi Balassi-ünnepségen szereplésre. Az előadásra 1928. dec. 9-én került sor, a *Balassi Társaság* matinéján, székfoglaló beszédként. Felhasználta korábban megjelent Balassi-tanulmányát, az élő-beszédhez igazítva. (Még Dézsi kötetéről írta a Nyugatban annak idején). Készült hát az ünnepélyre, bizonyára elővette Dézsi Balassi-kötetét és olvassatta. Ha ismerte is a bibliai előképet, itt bukkanhatott rá a szépséges gyertya-hasonlatra ismét.

Mert a következő évben jelent meg január 1-jén a Nyugatban az említett verse, az *Isten gyertyája!* De a *rím*-egyezések miatt is ekként történhetett, ha másik Balassi-versből hangzik is Babitsig, az *itten* – *Isten* rím-csengés. Babitsnál feltűnőbbé poentírozódik:

„Engem nem tudtak eloltani:
élek és itt vagyok **itten!**
Pedig nagy világ-szelek elé
emelted hős, vak, kicsi gyertyád –
mit akarsz velem **Isten?**”

Balassinál egy másik (új) könyörgésében pedig:

„Ne tessék az, hogy hiába
Bíztam magamat magadra.

Kiért az még élek **itten,**
Dicsérlek felséges **Isten,**
Ki könyörűlsz ily veszetten,
Áldott légy örökké, Ámen.”

Talán a XVI. századi poéta-előd még bravúrosabban kihasználja, többszörösíti a hangzást. Modern nyelvérzékünk is frissnek, mainak érzi, tompán is figyelemfölkeltő akusztikáját!

Más, bensőséges imádságos-hangulat-egyezés is akad a két poétánál.

Babits a *szólás* kegyelméért könyörögve a *Jónás imájá*-ban:

„Óh bár adna a Gazda patakom
sodrának medret, biztos úton
vinni tenger felé, bár verseim
csücskére Tőlc volna szabva rim
előre kész, s mely itt áll polcomon,
szent Bibliája lenne verstanom,”...

Balassi rokon fohászában; (kérte már ő is az
imádság lelkét):

„Őt áldja énekszóm, versenre okom legyen csak ő énnkem”...

Balassi mérhetetlenül és nem méricskélőn bízik az isteni kegyelem megváltó erejében, mely mindenkor kimentí őt a *veszedelemből*. Egyes elemzők, nyilván saját ateizmusukból kiindulva, diffamáló szándékkal *alkudozó*-nak tartják őt kéréseiben. Még Kőszeghy is akként magyarázza a „mi hasznod benne” fordulatát a „*Segélj meg engem*”-ben, hogy eljut „az Istennel való *alkudozásig*”. Ezzel szemben Nemeskürty másként érvel:

„Figyeljük meg a már korábbi vallásos verseiben is észlelhető intellektuális gőgöt, ezt az őszinte tisztelettel előadott, ámde mégis kihívó okoskodást:

*Mi hasznod benne, hogy veszéltre
jutok kétség miatt,
Kit fiad által hozzád váltottál
mint fogadott fiad?*

Ilyen emelt fővel, ilyen érvelőn társalgó modorban csak egy reneszánsz ember mert beszélni urával-Istenével.”

Mások, hitét is megkérdőjelezik, s *érdekből* való váltásnak tartják *katolizálását*! Ismét *Nemeskürtyre* kell hivatkozni, aki (a „*Pusztában zsidókat vezérlő jó Isten*” kezdetű idézethez kapcsolódva) kijelenti: „ez a szép fohász is bizonyítja, milyen **komolyan vette katolikus hitét** a költő: *könyörgése tipikus útrakelő-imádság, nem is húsz év múlva Pázmány Péter **Ima-könyvében** egészen hasonló megfogalmazású gondolatokra bukkanunk...*”

Itt jegyezzük meg, hogy nem véletlenül írja a *Szentháromság* himnuszokat is, hite megvallását mutatja az éppen-terjedő servetiánus, unitárius, tehát antitrinitárius=Szentháromságtagadó vallási mozgalmakkal szemben! Ateista-marxista „tudósok” kétségbevonták „buzgó könyörgései” hitelét, az őszinte bűnbánat hangját is. Istenes verseit elemzéseikben hitetlenségük álságos „tudományosságával” lekezelően vizsgálgatták...! Egyesek, Horváth Iván is, egyenesen a modern vallásosság bizonyosságának tartják a hitében fel-felbukkanó képtel (=kétség) mozzanatát. A *kétkedő hit* problematikája sokkal bonyolultabb érzelmi-vonulat a világirodalomban, mintsem summásan, nagyvonalúan ezzel el lehetne intézni! A „veszélre jutás”

és a kárhozat, az elveszettség érzete sokszor indítja fohászra, bűnbánatra. A *kétség* szóhasználatában pedig a kétely és a kétségbe-esés érzelmi töltetét is benne halljuk. Valamennyi Balassi-„szakértőnek” figyelmébe ajánljuk Eckhardt Sándor kiváló értő-érzékeny elemzését az 1941-es könyvéből, melyben „Dávid katonája” alfejezet-cím alatt mintegy az „Epilógus”-ig, azaz a 192–216. oldalig sokrétűen elemzi a lírai mozzanatok s a vallásos lelkület bonyolult összefüggéseit. A marxista irodalomtudomány ebben a kérdés-körben semmi újat s főként pozitívumot nem hozott az elmúlt 50 évben. Hisszük a modern vallásosságnak nem a „kétkedő hit” a mutatója, maga Balassi is kéri a hit kegyelmét megrendítő bizalommal. A korareneszánsz („devotio moderna”) új vallásossága Balassi korában és a barokkal megújuló hitben jelentkezik, ami nem azonos a „hitújítás”-sal. A reformátorok hitújítása nem szentferenci attitűd, s nem Dante és Petrarca lelkületével van azonos hullámhosszon. Balassié pedig velük rokon! Ő az „örvendetes csókok” emlékezetén keseregve, s a (*Méznél édesb szép szók*) kudarcélményeire emlékezéssel – hivatkozással korábbi nagy szerelmére – kéri az Urat, hogy emelje föl, adja meg számára az üdvözülést! Petrarca jajdul így föl hajdan az eltékozolt, elmúlt időkre gondolván:

„Uram végy ki a kárhozatból: Elismerem bűnöm, és nem is mentem” (W. S. ford.) hirdeti a Daloskönyv utolsó (Mária-himnusza előtt) verseiben hangot váltva. De ő írja híres bűnbánó zsoltárait is. Balassinak tehát az ő vallásosságuk és lírai-attitűdjük a zsoltárosokéval elegendő exemplum. Ha *perlekedik* Istenével, a zsoltárosok hangjából tanulhatta, de a hálát is, mert még szerelmei kudarcáért is néki mond jószót:

„Áldozom szívem szerén szép dicsérettel”...

Önérzetesen küszködik hírért-névért, emberi tisztességért Isten és ember előtt. Olykor önérzeteskedve de alázatos szívvel, istenfélelemmel...

Szép magyar könyörgései a lélek mélyéből buzognak, vallásos-vallomásos hitből fakadnak. A hinni-akarási emelkedettségével szárnyal szava Teremtőjéhez „kétségei”-ben is. Kéri, áldja meg, emelje fel őt, az Ő nagy jóvoltáért, bűnből, sebből, gyötretől szerelemből. Olykor a megváltó-Krisztus érdemeire hivatkozva, máskor a maga szerényen is hivalkodó *nagy* szerelmére...

Eckhardt írja a kritikai kötet bevezetőjében: „...az a tény, hogy B. B. istenes énekei a katolikus, unitárius és református ízlésnek egyaránt megfeleltek, arra mutat, hogy költészete olyan jellegű volt, hogy egyesíteni tudta szépségével és egyéni

ihletének varázsával az összes egymással torzszalkodó felekezeteket.” Az *istenes*–Balassi kép tehát ismertebb és elismertebb volt saját korában is. Meglepő mégis, az a följegyzés, amit a halálakor egy német-írnok tett halálát regisztrálva, „hungarus sed impius”. *Istentelen* magyarként emlegetik hát, – de véljük, *Nemeskürty pius – impius* összevillantását továbbgondolva, pontosabb „kegyetlennek” fordítanunk, s ezzel azt a katonai-virtust is megkérdőjelező megítélést is jelezni, – mely már ekkortájt nem mindenkor értékeli a korábbi „vita periculosa”=„veszélyes élet” reneszánsz-magatartását!

(Az *impius* szó jelentéstartományában régi szótárak több értelmezési lehetőséget mutatnak. Finály Henrik 1884-es latin szótára az *istentelen* mellé, a *gaz*, *utálatos*, *kegyetlen* szinonimákat is említi. Arra is utal, hogy a régiek költő és műve minősítésére is alkalmazták, pl. átkozott rossz poeta v. carmina vonatkozásában. Szarvas–Színnyei nyelvtörténeti szótárának tanulságaiból a „pius”, tehát kegyes, istenfélő, jámbor ellentétéként használt *impius* valóban *kegyetlen*-t is kifejez, sőt a *kegyeletlenség*-t is intonálja. Vagyis, mint másutt is fölbukkan: a kegyeletet nem ismerő, szentségtörő, rossz, gonosz, vétkes, gaz megjelölésére is szolgált. Balassi rosszalkodásait, latorkodásait, vétkeit, or-

szágosan ismerték, s a táborban is... Erre célozhat a „hungarus sed impius” bejegyzés, azaz megfektetésben így értendő: „magyar, ráadásul vétkező, kötelességszegő!”

Halálakor tett vallomása, mely szerint Krisztus katonájaként harcolt annak seregében, gyónása-áldozása, az utolsó kenet fölvétele bizonyítja istentelenségének ellentétét! Hétig tartó haldoklása közben szinte extatikus állapotban vergődve „fene ötte sebe kínjaiba” szavakba rejtezik-tárulkozik, miként a versfőkben is el-elrejtette nevét. Az 50. zsoltár átköltése beszédes:

*„Kit csak te gyógyíthatsz, életre fordíthatsz
szánd keserves fejemet,
Bűneim kínjával, testem fájdalmával
ne gyötörd életemet.”*

Bujdosott lélekben és valóságosan egyaránt a szerelem miatt és Istene előtt. Most, miként egész életében megmérettetve, miután „magát meg-esmérte” – „ajánlja magát Istennek kezébe”. Szinte áldozatul kínálja (hálákat adva!) szenvedését hazájáért.

TEKINTS REÁM

I. HIMNUSZ

Az Szentháromságnak első személye,
Atyaisten dicsőséges felsége,
Mind ez széles világnak teremője,
Tekints reám, ilyen veszett szegénre!

Ments s vezess ki Uram az sok veszélyből,
Viselj gondot rólam te árvád felől,
Ne szakadjak el tőled, Istenemtől,
Segélj, kiáltok hozzád csak egyedől.

Veszett fejemnek mert oly állapotja,
Mint hajónak, kit elvert tenger habja,
Nincs senki vezére s kormánytartója,
Az sok vész közt csak az te kezéd ója.

Reméntelen mindeneknél életem,
Látván veszttem, örül sok ellenségem,
Csóválván fejeket tréfálnak engem,
Barátim is mind idegenek tőlem.

Gondod nincs rám, mert mindenik azt tudja;
Hogy eddig is éltem, kiki csudálja,
Ennek, úgymond, mely veszett állapotja!
Isten az, nem ember ki szabadítja.

De mind ennyi sok háborúimban is
Érzi lelkem, hogy reménség kívül is,
Csudaképpen még kimentesz végre is,
Noha nem látom most egy szál módját is.

Azért én lelkem érzette sok jódot
Ne halogasd megszabadulásomat,
Mert ha elveszek is uram, mi hasznod?
Avval ugyan nem öregbül hatalmod.

De ha megmentesz, ez jók következnek:
Egyik ez, hogy mind holtomig dicsérlek,
Másik meg ez, hogy azok is megtérnek,
Kik segedelmedről kétségkednek.

Terjeszd ki rám fényes orcád világát,
Száraszd avval szemeim könyves voltát,
Mert csak te fényed siralmat száraszthat,
Búbúl menthet s jóra mindent fordíthat.

Nabugodonozott hét esztendőre
Vivéd esmét az királyi felségre,
Megszánván szemedet vetéd szegénre,
Azért tekints reám is ily veszettre.

Kiért velem együtt földi kerektség
Dicsér téged, ó mennyei nagy felség,
Veszendőnek ki vagy igaz segítség,
Dicsőségeddel teljes mind föld s mind Ég.

1.

Áldj meg minket Úristen az te jóvoltodból,
Világosíts meg minket irgalmasságodból
Orcád világosságával, lelkek ajándékával,
Hogy élünkben ez földön járjunk igazsággal.

Engedd ezt mi nekünk kegyelmes istenünk,
Hogy mindnyájan téged igazán esmérjünk,
Hadd az kicsiny hitűkkel együtt örvendezzünk,
Mikor megitélsz uram, kegyelmezz meg mi nekünk.

Ne tántorodjunk mi el soha uram tőled,
Ne kételkedhessünk is többé már felőled,
Nyughassék meg mi lelkünk igaz hittel benned,
Vallhassunk mindenekben urunknak csak téged.

No azért dicsérjük most felszóval az urat,
Mert lám csak ő viseli mindenűtt gondunkat,
Uram, az te nevedben áldd meg szolgálodat,
Kéért viszontag mi is dicsérjük fiadat.

2.

**Bizonnyal esmérem rajtam nagy haragod,
Felséges Úristen, és kemény ostorod,
Kivel tagjaimot
Bűneimért nekem igen ostorozod.**

**Alázatos szívvel uram téged kérlek,
Ellenem felemelt kezeidet tartsd meg,
Szent Isten, könnyíts meg,
Irgalmasságod is én hozzám mutasd meg!**

**Látom bűneimet, kikkel életemben
Vétkeztem ellened, vitt ördög az bűnben
És az test az törben,
De mégsem gondoltam, hogy így járjak ebben.**

**Anyámnak méhében bűnben fogantattam,
Kiből noha tőled kimosogatattam,
De gyarlón maradtam
És annak utánna visszatántorodtam.**

**Soksága bűnömnek rettegtet engemet,
Nagy irgalmasságod de biztat engemet,
Siratván bűnömet,
És szűből óhajtom kegyelmességedet.**

Senki nincsen Uram, ki bűn nélkül éljen,
Mert még az igaz is hétszer ő napjában
Bécsik az bűnben,
De szent lelked az, ki ismét felemeljen.

Illik, hogy elfordulj uram bűneimtől,
Kivel rakva vagyok talpig mind tetétől,
De kegyességedtől
Nem illik, hogy megfossz irgalmasságodtúl.

Bocsásd meg kötelét inkább ajakimnak,
Kik szüntelen téged felmagasztaljanak,
Hálákat adjanak,
Jóvoltodért neked híven szolgáljanak.

Az én lelkem is kész mindenkor dicsérni,
Irgalmasságodért nagy hálákat adni,
Rólad emlékezni,
Gondolatim rajtad mindenkor tartani.

Legyen ez énnékem az én bűneimért,
Nagyobbal is neked mert tartozom ezért,
Nagy sok vétkeimért
Engem el nem vetél sok álnokságimért.

Im ha bűneimből ki nem térek vala,
Vagy hogy vétkeimből ki nem emelsz vala,
Im mint veszek vala,
Örök kárhozatra tántorodom vala.

Neked azért nyelvem híven énekeljen,
Elvett javaidért tégedet dicsérjen,
És holtig tiszteljen,
Hogy annak utánna örökké élhessen.

Tanuságra szerzé ez verseket öszve,
Kinek neve vagyon az versek fejébe,
Magát megesmérte,
És ajánlja magát Istennek kezébe.

3.

Ó én Istenem,
ím mi történék
én szegény fejemen?
Kit reménleni
ingyen sem tudtam
volna életemben,
Kiért csak hálát
kell néked adnom,
mert megérdemlettem.

Azelőtt való
reám bocsátott
kemény ostoroddal
Meg nem tanulék
s ihon mint járék
veled, én Urammal!
Mégsincs mit tennem,
hozzád kell esnem
én imádságommal.

Ha ennél nagyobb
ostort bocsátsz is
reám, megérdemlem.

De kérlek Uram,
szintén az földhöz
ne verj immár engem,
Szent fiad által
tett ígéretid
jussanak eszedben.

Ne adj felettébb
az kísértetre,
csak míg eltűrhetem,
Mert nyilván látod
gyarló voltomat,
én édes Istenem,
Ha elhagysz engem,
ó hova legyek?
kétségben kell esnem.

Igazságodat
irgalmasságod,
kérlek, felülmúlja;
Csendesedjék meg
szent felségednek
felgerjedt haragja,
Szent lelked által
szegény lelkennek
légy vigasztalója.

Szintén elfojtott
és majd megemészt
engem az sok vétek,
Csak tőled lehet
vigasztalása
keserves szívemnek,
Ne vond meg tehát,
kegyes Úristen,
örömét lelkemnek!

Te minden jóra
fordíthatod meg
az én bánatimat,
Ne vess el azért
Uram előled,
kérlek mutasd meg azt,
Hogy jó Isten vagy
és meghallgatod
fohászkodásimat.

Ezen is kérlek,
ne tartsd sokáig
rajtam haragodat
Fordítsd meg immár
kegyelmességre
bosszúállásidat

Érdemem szerint
ne büntess engem,
te szegény szolgálodat.

Mi hasznod benne,
ha martaléka
leszek az Sátánnak?
Hiszen nem neki
teremtettél volt,
hanem te magadnak.
Kinszenvedését
vajon s heában
hagyod-é fiadnak?

Lám én értem is
szintén úgy megholt,
mint az nagy szentekért,
Tartozol tehát
engemet is meg-
hallgatni kedvéért,
Hallgasd meg azért
fohászzkodásim
az ő szerelméért.

Szivem állását
és kívánságát
voltaképpen tudod.

Semmi előtted
elrejtven nincsen,
mert te nyilván látod,
Tartsd tisztán azért
az én szívemet
és adj bátorságot.

Teljes éltemben
kiért dicsérjem
Uram felségedet,
Adj erőt arra,
hogy segítségül
híhassam nevedet,
Irasd be, kérlek,
az te könyvedben
én könyörgésimet,

Emlékezetre
kik mindenkoron
legyenek előtted,
És ne bocsássák
bosszúállásra
szent istenségedet,
Te szent fiadért
kinek örökké
legyen nagy dicséret.

Ó szent Isten, kit kedvedben
 mint kegyes kebledben
 egyszer már bevettél,
 Annak szive bátor, kedve
 vig, mert nincs félelme,
 rakva igaz hittel,
 Ördög, ellenség, sok bú, szégyenség
 nem árthat, mert teljes reménységgel.

Mint nagy szál kő úgy megáll ő,
 kárán nem törődő,
 mindent könnyen szenved,
 Ez világot, testi sok jót
 gyűlöl mint nagy gondot
 s azokban nem eped,
 De mennyországra mint főbb javára
 hal s vész, arra minden kedve gerjed.

Ha vétetni mér, mingyárt megtér,
 s ha az bűn hozzá fér,
 nem esik kétségben,
 Isten lelke mert vezére,
 viseltetik teste
 angyalok kezében,

Ójják lábait mint szemek fényét,
hogy valamin ne üsse az kőben.

Ó szent Isten, mind éltünkben
s mind holtunk idején
egyedül reményünk,
Te vagy éltünk s benned halunk,
rajtad áll minékünk,
mikor legyen végünk,
Testünk romolván, szent országodban
általad leszen gyönyörű éltünk.

Hogy tégedet, élő Istent
szivünk kedve szerént
szolgáljon s tiszteljen,
Jó egyesség, szent békesség
és kedves kegyesség
szálljon mi közünkben,
Véletlen halál, ki reánk őrt áll,
ne fojtson meg hirtelen éltünkben.

Az te nagy nevedért tarts meg én Istenem,
 Győzhetetlen erőddel állj bosszút értem,
 Hallgasd meg már sok imádságimot Uram énnékem,
 Ne feledkezzél teljességgel így el én felőlem,
 Bizonyos reménségem
 Segélj, most ideje, légy jelen nékem!

Én reám most mert nagy sokan feltámadtak,
 Olyanok, akik veled semmit nem gondolnak,
 Sürgetik lelkemet, mert szörnyű halálomra járnak,
 Én pedig segítségül csak téged egyedül várlak,
 Im majd elfogyatnak,
 Ha elhadsz és torkokban vetsz azoknak.

Én életemet, uram, te támogatom,
 Búval borult lelkemet megvigasztalod,
 Ellenségimnek az kölcsönt te bővön megadod;
 Igazságoddal az álnok sziveket is megrontod,
 S nyilván megbizonyítod,
 Hogy segélli az hív embert jobb karod.

Te néked akkor hálát adok örömmel,
Áldozom szivem szerént szép dicsérettel,
Az te felséges nagy nevedet áldván tisztelettel,
Mint te teremtetted ember, ha járhatok bátor szívvél,
Dicsérlek *énekk*el,
Hogy veszteket láthattam két szememmel.

Lelkemnek hozzád való buzgó kiáltása,
 Jusson elődbe valaha már óhajtása,
 Ne hagyj vesznem bűnöm miatt, lelkem váltsága,
 Nyújtsd ki segítő karodat szabadságomra!

Angyaloknak s embereknek erős Istene,
 Jóval forró kegyelemnek élő kútfeje,
 Irgalmas, hű, tűrhető vagy téteményidbe,
 Engedd, leljek kedvet szent szinednek előtte.

Látod engem sok háború mint elburított,
 Veszedelem mindenfelől körül béfogott,
 Nagy hatalma csak te reád immár szorított.
 Emberi segítségtől, mindentől megfosztott.

Ne hagyj azért én Istenem veszedelmemben,
 Belőlem az fájdalmat vedd ki kegyelmessen,
 Akar vigasztalásoddal s akar másképpen,
 Csak könnyebbíts meg, hogy ne legyen tűrhetetlen.

Halld meg imádságim nékem kit te alkottál,
 Ha bűnömért ostoroddal meghóldoltattál,
 Jusson eszedben az mit régenten fogadtál,
 Hogy mihelt néked könyörgök, szabadítanál.

Élsz Istenem s nem akarod veszedelmemet,
De kívánod megtértemet és életemet,
Ne hagyj el hát engem is nyomorult hívedet,
Ki bűnéből hozzád térvén tégedet követ.

Ne emlékezzél ezután gonoszságimról,
Mondd ezt inkább én lelkemnek te jóvoltodból;
Im én, ki te idvösséged vagyok, sok búdból
Kimenteni jelen vagyok, azért ne búsulj!

SZÉP KÖNYÖRGÉSEKKEL

II. HIMNUSZ

Az Szentháromságnak,
kinek imádkoznak,
Krisztus másod személye!
Régi vitézeknek,
roppant seregeknek
győzhetetlen Istene!
Te hozzád kiáltok,
ki katonád vagyok,
kérlek vígy vitézségre!

Régenten Dávidot
juh mellől az pásztort
víd királyi felségre,
Midőn Góliáttal,
a nagy óriással
megvívva szemtől szembe,
Kit reménség ellen
csudálatosképpen
adál neki kezébe.

Jó Makkabeusnak,
Jeftének, Sámsonnak,
Gedeonnak, Juditnak

Észt és bátorságot
adál diadalmot,
hogy vitézül járnának,
Midőn benned bízván
hadnagyságod után
szerencsét próbálnak.

Most is vitézeknek
te vagy bátor szivek,
kik veled dicsekednek,
De az kevélyeknek,
kik mással kérkednek,
csak szégyenvallás helyek,
Mert kit te nem segísz,
szive s esze elvész,
hátat ad ellenségnek.

Az te nagy nevedben
én is most, Istenem,
kötöttem fel szablyámat,
Sok jó szerencséket
várok csak te tőled
s vitézlő sok szép jókat,
Mert nem fizetésért,
sem gazdag prédáért
járom, tudod, utamat.

Hanem szent nevedért
s az szép tisztességért,
kiben megkisebbítél,
Noha nem méltatlan,
mert rút és számtalan,
bűnömért rám gerjedtél,
De felejtsd el, kérlek,
undok vétkeimet,
lám már eléggé vertél.

Te vagy szál kopjám,
te vagy éles szablyám,
jó lovam hamarsága,
Elmémmek vezére,
karjaim ereje,
s szívemnek bátorsága,
Bizván szent nevedbe,
megyek örvendezve
bátran káromlóidra.

Csak te reád hagytam
életemet Uram,
valamely helyen járok,
Észt és bátorságot
szerencsés nagy sok jót
csak jóvoltodtól várok,

Orcámról töröld el
szép vitézségekkel
szégyent, kit mégis vallok,

Hogy vidám orcával,
szép hálaadással
én felmagasztaljalak,
Ez széles világnak
téged hadnagyomnak
örömmel kiáltsalak,
Vérrel festett szablyát
ki adsz olyanoknak,
kik zászlód alatt járnak.

1.

Méznél édesb szép szó, örvendetes csókok!
Most emlékeztetnek elmúlt régi sok jók,
Melyekbe ezután már soha nem jutok.

Titkos keservemben hull orcámról könnyem,
Rólam mit prófétált, tölt mert mind fejemen,
Aki keservesen válék el én tőlem.

Fájdalmam öregbül naponkint bűnemtől,
Mert mint gyümölcsiért diófát ág közül,
Tőlem úgy elverém jóváért ok nélkül.

Kiért reám szállott Istentől nagy átok,
Betegség, kár, sok gond, szégyen, rút hír, szitok,
S ha kiért vétkeztem, hozzám az is álnok.

De méltó vétkemért már holtig szenvednem,
Mint gonosz oltványnak bűnem hasznát vennem,
S más megette mérget nekem is megennem.

Mint halálra vált kór nem tűr orvosságot,
Mert halál sürgeti, nem kedvel semmi jót,
Én sem hallgathatok vigasztaló szép szót.

Vigasztalás, jó társ nem adhat víg kedvet,
Bús fejem egyedül csak bujdosni szeret,
Mert pokolnak tetszik ez világi élet.

Könyörgök Istennek csak ez két dologért:
Szánjon meg immáron elsőben csak ezért,
Kit soká szolgáltam híven szerelmiért.

Nézzen vétkem mellett nagy szerelmemre is,
Mégis mint szolgáltam, tudja ő maga is,
Vétkemnek sok bűját mint viseljem most is.

Ezt ha megnyerhetem, bár meghaljak ottan,
Búmnak mint hattyúnak legyen vége vígan;
Más kívánságom ez: idvözüljek oztán.

2.

Segélj meg engemet én édes Istenem!
Reméltelenségben ne hagyj elsüllyednem,
Im minden elhagyott, nincsen hová lennem,
Nem tudok mit tennem.

Sok nyavalya miatt apadott hitemet
Most többítsd meg bennem, segélvén engemet,
Kit ez világ *általl*, csufolván engemet,
Veszett életemet.

Mint galamb, ki Noé bárkájából elrepült,
Nagy vizözön miatt meg bárkára került,
Szájában ágot hozván meg tetejére ült,
Ki zöld ággal újúlt,

Szintén úgy most lelkem ő nagy inségében
Meg te reád került kételenségében,
Noha elhagyott volt; most reménletében
Rád szállott hitében.

Új könyörgést hozott néked új ág helyett,
Ki jó reméniséggel virágzott s zöldellett,
S adja ő magát is kezedben ez mellett,
Igy vár bárkád felett.

Mint egy nagy bárkában vedd bé azért szegént,
Jó áldomásodban fogadásod szerint,
Hogy az kétség miatt el ne hagyjon megént
Téged, szentséges fényt.

Kiből uram néked de mi hasznod lenne,
Ha az kétség miatt ő pokolra menne?
Lám már megváltottad, hogy ne égne benne,
Sőt jót érdemlene.

Régen egy galambot ha Noé megtartott,
Hát hogy hadnál engem, kit Fiad megváltott,
Ki tégedet régen keresvén kiáltott,
Szive szerint áldott.

Segélj azért engem, kegyelmes Istenem,
Örvény fenekére ne hagyj alá mennem,
Kiért az míg élek, kész vagyok hű lennem,
Nagy háladást tennem,
Szent neved dicsérnem.

3.

Pusztában zsidókat vezérlő jó Isten,
Ki előttök mentél tüzes oszlopképben,
Igéret földében vezérelvén szépen,
Kalauzok voltál minden szerencséken;

Te adtál csillagot három szent királynak,
Vezérül is anglyalt ifjú Tóbiásnak,
Heródes előtt futó szűz Máriának,
Te voltál vezére minden szarándoknak;

Könyörgök, nekem is hogy légy már vezérem,
Mert im bujdosni űz nagy bú és szemérem;
Én Istenem, ebben ne vesszen el vérem,
Őrizz meg gonosztúl, felségedet kérem.

Építsd fel elmémet az jó bölcseséggel,
Szívemet pediglen hittel, merészséggel,
Bujdosó fejemet törödelmességgel,
S te adtad lelkemet buzgó könyörgéssel.

Jártamban költömben hogy csak reád nézzek,
Búmban, örömemben reád figyelmezzek
S jó gonosz szerencsét csendessen viseljek,
Soha semmi helyen el ne felejtselek,

Hogy bujdosásom ideje tölte után
Én édes hazámban térjek esmeg vígan,
Mindazokat jó egészségben találván,
Az kik szomorkodnak én tülem bucsúzván.

Felejtsd el annak is háladatlanágát,
Az ki most erre vett engem, régi rabját,
Ámbár élje vígan felőlem világát,
Csak én bennem oltsd meg nagy szerelmem lángját.

Én édes hazámból való kimentemben,
Szent Mihály nap előtt való harmad hétben,
Az másfélezerben és nyolcvankilencben
Az ó szerint, szerzém ezt ilyen énekben.

Mint az szomjú szarvas, kit vadász rettentett,
 Hegyeken völgyeken széjjel mind kergetett,
 Rí, leh, s alig vehet szegény lélegzetet,
 Keres kútfejeket,

Úgy keres Úristen lelkem most tégedet,
 Szerte mind kiáltván az te szent nevedet,
 Szabadulására hogy ontsd kegyelmedet,
 Mint forrásfejedet.

Ételem mert nincsen fohászkodás nélkül,
 Italom csak méreg keserű könnyemtől,
 Midőn ily szót hallok én ellenségimtől,
 Kiben lelkem elhűl,

Mond: Te számkivetett, nyavalyás megomlott,
 Amaz reménletted Istened most holott?
 Tőled immár régen talán elhasomlott?
 Hogy vagy ilyen romlott?

Mely szó csak meg nem öl nagy szégyenletemben,
 Hogy kevély ellenség azt veti szemembe,
 Kin elkeseredem, s ottan jut eszembe,
 Mint éltem helyemben,

Midőn nagy sereggel, zengéssel-bongással,
Templomodba mentem szentelő áldással,
Szintén az ajtódig, sok szép hangossággal,
Oly nagy méltósággal;

De te mindazáltal szomjú lelkem ne félj,
Sőt régi uradban minden ellen reménlj,
Bizván kegyelmében, higgy és csendessen élj
Gonoszt hozzá ne vélj,

Mert még megtéríti régi szerencsédet,
Kiben virágoztat jókkal úgy tégedet,
Tél után tavasszal mint az szép kerteket,
Megáldja fejedet.

Kiért mondasz te is néki dicséretet,
Mint egy fülemile sok szép énekeket,
Ámbár szenvedjek hát érte mindeneket,
Nyeljek sok bút s mérget,

Csak legyen korosként lelkével mellettem,
Hogy fájdalom miatt ne vesszen el életem,
Mint Jordán és Hermon fogyhatatlan hitem,
Legyen erős lelkem.

Mert ha Tenger búsúl parancsolatjára,
Hát rám is ő ereszt bút bűnös fiára,
Támaszkodom azért jóakarátjára;
Mint atyám karjára.

Főképpen hogy tudom már hogy nemsokára,
Megkönyörül rajtam az bosszúságára,
Az ki járt életem vesztére s kárára,
Szégyenvallására;

Kiért áldom őtet, erős kősziklámot,
Csak ne hagyja fogyni el bizodalmomat,
Mikor bosszantással gyujtják nyavalyámot,
Mint olajjal lángot,

Mondok: Csak ne kérdjék hogy hol én Istenem?
Mert mérgemben akkor nem tudok mit tennem,
Hogy avval terjesztik keservemet bennem,
Kész volnék holt lennem.

No azért elbágyadt lelkem te ne búsulj,
Buzgó imádsággal sőt uradra burulj,
Erős reménységgel csak ő hozzá szorulj,
Tőle el ne fordulj.

Az én jó Istenem,
 ha gyertyám nekem
 minden sötétségembe,
 S ha életemet őrzi
 s fejemet menti,
 hát ki mint ijeszthetne?
 Hahogy sok ellenség
 reám fegyverkezék,
 tőlük jóvöltából megmente,
 Rám dühödt szájokból
 kivőn ő markokból,
 rajtam mert ingyen könyörüle.

Kiért áldom nevét
 és nagy kegyelmét,
 míg ez testben élhetek,
 Tőle ezelőtt is
 ez egyet s most is
 kértem, hogy rá nézhessek,
 Az imádság lelkét
 adja reménségét,
 hogy egyedül csak benne higgyek;
 Eszemet az Sátán
 ne hajtsa más után
 Szent cselekedetin örvendjek.

Őt áldja énekszóm,
versemre okom
legyen csak ő énnekem,
Mert ő árnyékában
és sátorában
megtart, nem hagy elvesznem,
Mint erős kőszálra
viszen hatalmára,
hol nem árthat sok ellenségem,
Sőt *néha* úgy tetszik,
hogy most is aluszik
Az Úr, de tőlük megment engem.

Kiért én megállom
nagy fogadásom,
s őtet holtig dicsérem,
Könyörülj én rajtam
azért jó Uram
s végy ki ez búból engem,
Emelj fel Istenem,
segélj reménségem,
mert csak benned bizik bús lelkem,
Szemem csak reád néz,
félvén, hogy majd elvesz,
Ne hagyj reménlett idvösségem!

Ne hagyj az sötétben
s ne rejtse előlem
szerelmes orcád fényét,
Veszne szinte ne hagyj
kisértet miatt
s tartsd meg adtad életemet,
Sok ellenségimtől,
kik vöttek már körül
egyedül ártatlan fejemet;
Engem már barátim,
szüleim, rokonim
Elhantanak mint veszett embert.

De az jó Úristen,
ki az híveken
esik veszedelmekben,
Engemet nem hagyja,
bűnből kihoza
nagy csudálatosképpen,
Irgalmas szent Atyám
engedjed, hogy tudjam
Az te útaidat követnem,
Arról se félelem
se más dolog engem
Hogy soha el ne téveszthessen.

Rágalmazó nyelvtől,
ál ellenségtől
ments meg Uram engemet,
Mert hazug tanúkkal,
keserves szókkal
káromlják életemet,
Nyelvek ő fegyverek,
kivel dühösködnek,
keresik csak veszedelmemet;
Ha velem nem volnál
s nem bátorítanál,
Éltemben értek volna véget.

De a te jóvoltod
és ígérted jód,
kit bűm után vigan adsz,
s az boldog élet
s kegyelmességed,
kit velem hittel váratsz,
Biztat nyavalyámban,
vigasztal sok bűmben
s tudom is, hogy sok jókkal áldasz,
Senki ne féljen hát,
mert az Úr sok jót ad
Néked, ki csak ő benne bizhatsz.

Bocsásd meg Úristen ifjúságomnak vétkét,
 Sok hitetlenségét, undok fertelmességét,
 Töröld el rútságát, minden álnokságát,
 Könnyebbítsd lelkem terhét.

Az én búsult lelkem én nyavalyás testemben
 Tétova bujdosik mint madár nagy szélvészben,
 Tőled oly igen fél, reád nézni sem mér,
 Akar esni kétségben.

Látván sok számtalan véle tött jóvaiddot,
 Kiért viszont téged nem szolgált, jól tött urot,
 Háládatlanságát látván hamis voltát
 Ugyan utálja magát.

Akarna nagy sokszor viszont te hozzád térni,
 De bűnei miatt nem mér elődben jönni,
 Tőled elijedett tudván, hogy vétkezett,
 Szined igen rettegi.

Semmije nincs pedig, mivel elődben jöjjen,
 Kivel jóvoltodért viszont téged tiszteljen,
 Nagy alázatossan, méltó haragodban
 Tégedet engeszteljen.

Sok késértet éri, mindenképpen ijeszti,
Tőled rettegteti, kétségre kényszeríti,
Ki miatt majd elvész, ha véle jól nem tesz,
Magát pokolra ejti.

Jajgatván nagy sokszor említi szent nevedet,
Mondván: Vajha az Ur hozzá fogna engemet,
Bizony nem vétkezném, csak őtet követném
Mint édes Istenemet.

Bátorítsad Uram azért biztató szóddal,
Mit használsz szegénnek örök kárhozatjával?
Hadd inkább dicsérjen ez földön éltében
Szép magasztalásokkal.

Az te szódot tudom mihelelt meg hallhatja,
Ottan szent nevedet nagy felszóval kiáltja,
Kiterjesztett kézzel, sűrű könyves szemmel
Magát reád bocsátja.

Legörögvén könyve orcáján úgy megkövet,
Magad is megszánád látván mint keseredett,
Mert zokogásokkal, siralmas jajszókkal
Kér fejének kegyelmet.

Irgalmasságod is annál inkább megtetszik,
Mennyivel több bűnöm tőled megengedtetik,
S mit engedhetnél meg, ha nem vétkeznének
Te ellened az hivek?

No nem tartod tovább haragod, tudom, rajta,
Mert az békességre te jobb kezed kinyújtva,
De csak olyanoknak, kik utánad járnak,
Mert vagy mindennek ura.

Térj azért én lelkem kegyelmes Istenedhez,
Szép könyörgésekkel békéljél szent kezéhez,
Mert ő hozzá fogad, csak reá hadd magad,
Igen kegyelmes úr ez!

Higgyünk mindörökké egyedől csak ő benne,
Büntől őrizkedjünk, ne távozzunk el tőle,
Áldott az ő neve örökké mennyekbe,
Ki most megkegyelmeze!

Éneklém ezeket nagy keseredett szűvel,
Várván Úr kegyelmét fejemre szent lelkével,
Tétova bujdosván, bűnömön bánkódván,
Tusakodván ördöggel.

EMELJ FEL

III. HIMNUSZ

Az Szentháromságnak harmadik személye,
Szerelemnek Isten szerént gerjesztője,
Az jó házasságnak ki vagy bölcs szerzője,
Szívek szentelője,

Szentlélek Úristen, te ki jókat osztasz,
Megkeseredteket örömmel látogatsz,
Félelmes szíveket bátorsággal áldasz,
Siralmast vigasztalsz;

Régi szentek házasságát te szerzedted,
Az én szívemet is csak te ébresztetted,
Egy árva szép szűzhöz mostan gerjesztetted,
Érnem ezt engedted;

Könyörgök te néked, hogy szentelj meg engem,
Tulajdon templomod hogy lehessen lelkem,
Szeplő nélkül tiszta legyen én életem,
Lakozzál te bennem.

Add meg azt is társul énnekem boldogul,
Az kit mostan kérek tőled én uramtúl,
Hadd vehessek búcsút immár bánatimtúl,
Legyek víg ezentúl.

Áldj meg mindkettőnket igaz szerelemmel,
Jó ép egészséggel és szent félelemmel,
Kétség és versengés közülünk vesszen el,
Éljünk csendességgel.

Te regulád szerint hogy igazán élvén,
Hozzánk tartozókkal imádjunk dicsérvén,
Téged vigasztaló Szentlélek Uristen
Mindörökké, Ámen.

1.

Nincs már hova lennem,
kegyelmes Istenem,
Mert körülvett engem
szörnyű veszedelem,
Segedelmem, légy mellettem,
ne hagyj megszégyenednem!

Vagy ha azt akarod,
hogy tűrjem ostorod,
Csak rút szégyentűl ódd
fejemet ha bántod,
Halálomat inkább elhozd,
hogynem rútítsd orcámot.

Áldj meg vitézséggel
s az jó hírrel névvel,
Hogy szép tisztességgel
mindent végezzek el,
Öltöztess fel fegyvereddel,
jó ésszel, bátor szívvel.

Ne gyalázzon engem
kevély ellenségem,

Te légy Uram velem
jóltevő Istenem,
Nagy szégyenem ne viseljem
tovább s ne hagyj elesnem.

Kiért dicsérhessen
lelkem mindenképpen,
Hogy mindenek ellen
megtartottál épen
Áldott Isten, hála legyen
neked örökké, Ámen.

2.

Kegyelmes Isten,
kinek kezében
életemet adtam,
Viseld gondomat,
vezérlő utamat,
mert csak rád maradtam.

Gyermekségemtől
fogván egyedül
csak te tőled vártam,
Mint Atyja után
fiú kiáltván
könyörögvén jártam.

Most is csak benned
reménységemet,
Uram, helyhez tettem,
Magam rád hárítottam
s rád támaszkodtam,
te alád vetettem.

Mi hasznod benne,
hogy ha veszélyre
jutok kétség miatt,

Kit fiad által
hozzád váltottál
mint fogadott fiat?

Hallgass meg azért
te nagy nevedért
én könyörgésemben,
Mutasd meg jódat,
sok áldásodat
az én szerencsémben.

Add meg énnékem
én reménségem
szerént való jódat,
Áldd meg fejemet,
ki bízik benned,
viseljed gondomat.

Az szép harmatot,
miként hullatod
tavasszal virágra,
Sok jódat Uram,
úgy hullasd reám,
te régi szolgádra.

Hogy mind holtomig
szívem legyen víg,
téged magasztalván,

Mindenek előtt
s mindenek fölött
szent nevedet áldván.

Ezeket írák
az tenger partján
Óceánium mellett,
Kilencvenegyet
mikor jedzettek
másfélezer felett.

3.

Ó én kegyelmes Istenem,
Mely igen megverél engem!
Kegyelmezz meg már énnekem,
Ne hagyj bűnömben elvesznem!

Nem tagadom, mert vétkeztem,
Hitemet gyakran megszegtem,
Rút fertelmes volt életem,
Kéért im lám megfizettem.

Legyen azért elég immár
Sok bűm és szenvedtem nagy kár,
Rút szégyen, ki mint hegyes ár
Lelkemben keservesen jár.

Hol az te irgalmasságod,
Kivel vertedet gyógyítod?
Hol az te erős jobb karod,
Kivel híved szabadítod?

Régen Dávidot Saultól
Szabadítád s mentéd bűtől,
Noha sokszor vétett rútól,
Kéért megverted azontúl.

Ellened való sok vétkem
Mint Dávidé olyan nékem,
Kiért azmint én azt vélem,
Vesztett keserves életem.

De te Dávid jó Istene,
Ki az ő szerencséjére
Vetél engem gyötrelmére,
Térj hozzám már kegyelemre!

Bűnömön talált bűm után,
Könyörülj lelkem fájdalmán,
Tégy szégyent azok orcáján,
Kik rám dühödtek méltatlan.

Engem pedig bosszújokra
Emelj fel jó állapotra,
Ne tessék az, hogy heába
Biztam magamot magadra.

Kiért az míg élek itten,
Dicsérlek felséges Isten,
Ki könyörűlsz ily veszetten,
Áldott légy örökké, Ámen.

4.

Adj már csendességet,
lelki békességet,
mennybéli Úr!
Bujdosó elmémet
ódd bűtül szívemet,
kit sok kín fúr!

Sok ideje immár,
hogy lelkem szomjan vár
mentségére,
Őrizd, ne hadd, ébreszd,
haragod ne gerjeszd,
vesztségére.

Nem kicsiny munkával,
fiad halálával
váltottál meg,
Kinek érdeméért
most is szükségemet
teljesítsd meg.

Irgalmad nagysága
nem vétkem rútsága
feljebb való,

Irgalmad végtelen,
de bűnöm éktelen
s romlást valló.

Jó voltod változást,
gazdagságod fogyást
érezhet-é?
Engem te szolgálodat,
mint régen sokakat
ébreszthet-é?

Nem kell kételkednem,
sőt jót reménlenem
ígéd szerint
Megadod kedvesen,
mit ígérsz kegyesen
hitem szerint.

Nyisd fel hát karodnak,
szentséges markodnak
áldott zárját,
Add meg életemnek,
nyomorult fejemnek
letört szárnyát,

Repűlvén áldjalak,
élvén imádjalak
vétek nélkül,
Kit jól gyakorolván
haljak meg nyugodván
bú s kín nélkül.

5.

Mennyei seregek, boldog tiszta lelkek,
Az Úrra örökké kik az Égben néztek,
Őtet teljes szívből ti mind dicsérjétek!

Angyalok az Úrnak követi kik vagytok,
Szentek kik ő székét mind körülálljátok,
Örökké az Urat felmagasztaljátok!

Fényes Nap világa, ez világ fáklyája,
Szép Hold, éj lámpása, csillagok sok száma,
Az Úrnak szent nevét mindörökké áldja!

Tüzes hatalommal forgó ti nagy Egek,
S az nagy Tengerekkel együtt minden vizek,
Örök dicsérettel őtet tiszteljétek!

Mert csak ő egyedül minden teremője,
S mindent bír valamint magában rendelte,
Megmarad mindenek ellen ő szerzése.

Földnek kereksege minden állatokkal,
Vízben való halak tengeri csudákkal
Az Urat örökké áldjátok szótokkal!

Tenger mély örvényi, menydörgés, s villám/ás,
Eső, hó, szél és vész, háború, csattogás,
Hegyek, völgyek s nyárban fejlő sok havas,

Szép halmok, zöld ágak, ékesült kis dombok,
Fák, kik külömb-külömb szép gyümölcsöt hoztok,
S füvek, kik gyönyörű szaggal illatoztok,

Sok színben tündöklő ékes szép virágok,
Erdőkben, cserékben vadak kik lakoztok,
Örökké az Úrnak nevét kiáltátok!

Gyíkok, kígyók, földben lakó sok állattal,
Sőt az madarak is külömb-külömb szókkal,
Örökké az Urat áldják hangossággal!

Világ fejedelmi, urak és fő népek,
Kik községgel bírtok s neki törvént tészték,
Örökké dicsérvén az Urat féljétek!

Együgyű gyermekek, kegyesek, szép szűzek,
Felserdült ifjakkal, böcsülletes vének,
Dicséret tőletek legyen ő nevének!

Mert ő az akinek hatalmában az Ég,
Neki enged Tenger, Menny s földi kerekség,
Segélli övéit mint mennyei felség;

Ezt azért, ti hívek, Úrnak szent serege,
Kik leginkább vagytok néki szerelmébe,
Örökké szent nevét dicsérjétek mennybe.

Végtelen irgalmú,
 ó te nagy hatalmú
 Isten, légy már kegyelmes!
 Ontsd ki mindenestől
 jódat rám kebledből,
 mert lá' mely veszedelmes
 Bűnöm miatt lelkem,
 ki titkon rág engem,
 mert nagy sebbel sérelmes.

Mosd el rólam immár,
 kit lelkem alig vár,
 mosd el bűnöm rútságát
 S együtt az rút hírrel,
 mint rút bűzt enyészd el
 förtelmes büdös szagát,
 Esmérem vétkeket,
 kiért Nap engemet
 rettent, mutatván magát.

Csak néked vétkeztem,
 bűnt ellened tettem,
 ó kegyelmes Istenem,

Kit semmi ravaszság
nem csalhat s álnokság
rejtve előtted nincsen,
Mert az nagy kék Égből,
mint királyi székből
látod, mit mível minden.

Ha érdemem szerint
reám eresztesz kínt,
veszek s jaj hová legyek?
Ha teljes életemben
bűnt tettem mindenben,
bizony pokolra megyek.
Mert még létem előtt
testem megfertőzött,
ó Istenem már *meggyek?*

Engem mert vétkével
anyám éltetett el,
méhében hogy hordozott,
Vétket te pedig bánsz,
igazt szeretsz, kívánsz,
ki tiszta szívet hozott,
Hogy életre adál,
azonnal oktatál,
mint érteném titkodot.

Én rút, háladatlan
azért, foghatatlan
Isten, hozzád kiáltok,
Tisztíts izsópoddal,
irgalmasságoddal,
mert lá' ki nagy kínt vallok,
Hogy undok vétkeimből
megtisztulván belől
legyek szépb hogysesem vagyok.

Legyek fejérb hónál
s örömondásoddal
töltsd bé az én fületem,
Élemítsd elmémet
küldvén örömedet,
ne szárazsd ki velőmet
Csontomból bánattal,
ne nézz rám haraggal,
mosd el inkább vétkeimet.

Teremts ismét bennem
teremtő Istenem,
tisza szívet kegyessen,
Fúdd belém ismét,
hogy nagy szívem szerint
lelkem igazt szeressen,

Engem romlott szegént,
rossz érdemem szerint
haragod el ne vessen.

Ne fossz meg lelkedtől,
sőt idvösségenről
mondj örömet már nekem,
Szentelő lelkeddel
hadd épüljön meg fel,
mint azelőtt bús lelkem,
Hogy sok tévelyedtek
te hozzád térjenek
követvén bizvást engem.

Az kövér áldozat
jó kedvet nem hozhat,
jól tudom, Uram néked,
Mert ha az kellene,
örömet tisztelne
bús fejem avval téged,
Töredelmességgel,
buzgó könyörgéssel,
beszéllem azért néked:

Imé kioldoztam
s te elődben hoztam
fene ötte sebemet,

Kit csak te gyógyíthatsz,
életre fordíthatsz,
szánd keserves fejemet,
Bűneim kinjával,
testem fájdalmával
ne gyötörd életemet.

Ha előbb nem *hadtad*,
sőt hozzád fogadtad,
tehát mostan se hadd el
Jó voltodból szegént,
jó szokásod szerint
Sion falát támaszd fel,
Hogy mint áldozatot,
adjak úgy hálákot,
ki néked leginkább kell.

Eckhardt Sándor

VALLÁS ÉS POÉZIS

De nemcsak tudománnyal terhelte a gyermeket, hanem a magyar *költő* születésénél is bábáskodott a sokoldalú mester. Bornemisza Péter szerelmes verseket ugyan nem írt, hisz a franciát, a „gallust” éppen azért nézi le, mert „virágénekeket fű”, de vallásos és hazafias érzéseit szívesen öntötte énekes formába. Így maradt ránk egy megkapóan szép verse, ahol saját hontalanságát énekli meg a haza bújával együtt:

*Siralmas énnéköm tetűled megválnom,
Áldott Magyarország, tőled eltávoznom;
Vajjon s mikor leszön jó Budában lakásom?*

Mesterének szép panaszára emlékezett aztán Bálint, mikor egy szép leány nevében énekli nosztalgiját:

*Siralmas nékem Idegen földön Már megnyomorodnom,
Szivem meghervadt Nagy bánat miatt, Nincs már hová fognom.*

S híres búcsúja:

*Ó én édes hazám, te jó Magyarország,
Ki kereszténységnek viseled paizsát,
Viselsz pogány vérrel festett éles szablát,
Vitézlő iskola, immár Isten hozzád!*

Mintha mesterének gyermekkorában fülébe lopózott rigmusából fejlődött volna ki lelkében:

*Legyön Isten hozzád áldott Magyarország,
Mert nincsen tebenned semmi nagy uraság...*

Bornemisza énekeitől zengett a Balassi-ház: hiszen Balassiné számára énekecskét írt „gyermekek regentésére”^{*} és a már tízéves Bálint is eltanulhatta anyjától a húga bölcsője fölött énekelt szép dalt, mely egészen Sulyok Anna komoly áhítatához és meleg anyai szívéhez illett:

„Szentelessék Uram az te Szent Neved, Dicsérjenek az csecsszopók tégedet, Adgyad Uram ő nekik Szent lelkedet, Szent Fiaddal esmerjenek Tégedet.

Úr vagy szent Bölcs jó irgalmas Atyjok vagy, Az kicsinnek gondviselője vagy, Sőt mindennek éltetője csak te vagy, Kérlek azért ez kicsinkét el ne had.”

Itt is az emeli Bornemiszát kortársai fölé, hogy ihlete nem személytelen, nem közhelyeket ismételtet, hanem egyéni színezetű, a helyzethez illő hangulatot áraszt. Bálint költői egyéniségét sok más ösztönzésen kívül elsősorban mesterének példája szabadította fel. Ha olyan tanítót szántak

^{*} Az eredeti nyomtatványban így és nem „rengetésére”. A hasonmás látható Erdélyi Pálnál: Balassa Bálint, 43. Nem hiszem, hogy sajtóhiba volna, alakváltozattal lehet dolgunk.

neki szülei, akinek fegyelemhez, rendhez kellett volna szoktatnia fiukat, akkor rosszul szemelték ki ezt a színes, mozgékony, féktelen, apostoli buzgalomtól túlfűtött embert. De Bálintból Bornemisza többet váltott ki, mint eminens tanulókat díszítő erényeket: szikrát gyújtott, mely lángra lobbanott benne a költőt.

Bornemisza a protestáns, még pedig a lutheri tanoknak buzgó és harcias lelkű apostola volt. A hatóságok ugyan sakramentarizmussal vádolták, vagyis a hivatalosan üldözött Zwingli hívének tartották, aki nemcsak az oltárok és oltárképek lerombolását parancsolta híveinek, hanem az úrvacsoratanban a jelképes magyarázat híve volt, és így akkorában a legmesszebb jutott el az ősi egyház tanaitól. Őt is, pártfogóját, Balassi Jánost is többször országgyűlés elé idézik e miatt, de sikerül magát igazolnia.

Annyi bizonyos, hogy mihelyt Balassi házába költözik, a gazdag főúr megtagadja Verancsics Antal érseknek az egyházi tized fizetését, amivel elszakadását nyíltan is megvallotta. A Salmok és Thurzó Elek is így tettek. Bornemisza Semptén kalodáztatja, bírságoltatja a misére, gyónni, áldozni járó parasztokat. Zólyomban 1567-ben írta és Balassi Jánosnak ajánlotta az Isten városáról szóló versét, ahol ilyesmit olvasott tanítványa: „Oltal-

mazz bennünk sok tévelgéstől, zsidó, török hittül, Megholt szenteknek imádásátul, az kenyér-Isten-tül, Oltalmaz uram az pápaságnak bálványozásátul.” Bálint lelki vezetője agresszív lelkületű pap volt, aki az ősi egyházat kíméletlenül támadta, ahol csak szerét ejthette.

Bornemisza fő tanítása a lutheri tétel: az Isten előtt való megigazulás egyedül a hit által történik. Nem szerepelhet a megigazulásban a cselekedet érdeme. Elég, ha Krisztus érdemében bízunk, mert „csak egyedül az ő halálának érdemébe” bízhatunk. Nekünk magunknak „csak egy punktnyi, egy szempillantásnyi szabadságunk sincsen semmi jóra!”

A pönitencia pedig három részből áll, ezek: a bűnnek megutálása, a hitnek biztatása és a jó cselekedet, vagyis a megjavulás. Az első rész, a töredelmesség, azaz a bűnön való törődés és keserűség. „Erről példa Dávid”, Magdolna, a publikánus, Szent Pál. „De főképpen az igaz töredelmesség származik a Krisztus halálának erejéből, mely bennünk az hitnek általa azt cselekszi, hogy az bűnt megutáljuk, annak mi is meghaljunk, ami képpen a Krisztus a bűnökért meg holt.” Krisztus halála mutatja, mely iszonyú a bűn Isten előtt s mi vár ránk, ha nem térünk meg Istenhez. „Istennek lelke anynyira megutáltatja velünk az bennünk mozgó bűn-

nek undokságít, hogy ugyan elfáradunk alatta való sok nyögések és óhajtások miatt, bánkódván rajta, hogy ily jó és édes Istenünket annyiszor megbántanúk. Ez ily töredelmességünknek haszna az, hogy az Istent dicsőítsük az ő igaz ítéletiben és hogy az ő kegyelmének és az Krisztus érdemének helyt adjunk az mi szívünkben.”

Ezzel szemben Bornemisza szerint a pápások „iszonyú tévelgése”, hogy a bűnbánat elegendő ahhoz, hogy a bocsánatot kiérdemelje. „Az bánat által kedig bűn bocsánatját várni röttenetes gyalázatjára vagyon az Isten fiának, kinek egyedül való kiny szenvedése fizette meg ez világ bűnét.”

A másik része a pönitenciának a hit: „az az, az Isten kegyelmes ígéretében való bizodalunk a Krisztus által, bűnünk bocsánatja, meg igazulásunk és örök életünk felől.” Nem érdemeinkre, mint a pápisták mondják, hanem egyedül Krisztus érdemeire vonatkozhat ez az üdvözülésünkbe vetett hit. Ő fizetett érettünk, s ezért őt hozzánk kell kapcsolnunk és általa kell Isten kegyelméért folyamodnunk.

Végül harmadik része a pönitenciának „az új kegyes igaz és józan élet” s noha akaratunk ellenére sokszor elejt a test, a sátán és e világ, de mindannyiszor igyekezzünk újra meg újra szent életet követni.

Óh, hányszor járja meg Bálint kegyes énekeiben a pönitenciatartásnak ezt az útját! Az ő bűnös életét Bornemisza a „tékozlás” meghatározásában foglalta össze: „tékozlás az, midőn az ki legszükségesebb dolgát elhagyván, értéke, jövedelme és rendi fölöött hiába való dolgokra költi marháját, mint zabálódásra, tobzódásra, részegségre, friss öltözetre, kevély építésre, játékra, kockára, sakkra, verfelyére, kártyára, tekére, idestova való mulatságra, kelletlen való friss lovak tartására, felöttébb való boncsokra, gyűrőkre, násfákra, pohárszékre és egyéb holmi szükség nélkül való maga mutogatására.”

Szegény Bálint, olvashatta ítéletét. A vitézi életben bizony a tobzódás elvitte vagyonát, gyűrűket, násfákat küldözgetett szeretőinek, lengyel citerás lányokkal kártyázott, friss lovakért meg mindenre képes volt: elment messze Erdélybe, lesbe állt törökre, sőt olykor elvette jobbágjától is.

Mindez benne van, mikor ifjúságának rút vétkét emlegeti bűnbánatában... De mivel mestere tanítása szerint elég a bánkódás, a bennünk mozgó bűn megutálása, feltéve ha eléggé „elfáradtunk az alatta való sok nyögések és óhajtások miatt”, ő is töredelmesen esedezett ékes magyar versekben, amilyeneket még azelőtt sohasem írtak.

Hányszor nyögött, sóhajtozott, mint mestere kívánta:

*Bocsásd meg Úristen ifjúságomnak vétkét,
Sok hitetlenségét, undok fertelmességét,
Teröld el rátságát, minden álnokságát,
Könnyebbíts lelkem terhét.*

Fél az Istentől, reá nézni sem mer, színét rettegi. Érdemei nincsenek, jócselekedeteire nem hivatkozhat. Bocsánatát csak Istentől remélheti: „Semmie nincs pedig mivel elődbe menjen.”

A lutheri tan gyermekének nem lehetnek érdemei, pusztán áll alkotója előtt, rettegetve a pokoltól. Könnye görög orcáján, zokog, siralmas szép szavakban kér fejének kegyelmet. De a vers végén az egyedül üdvözítő hit is megszólal:

*Térr azért én lelkem kegyelmes Istenedhez,
Szép könyörgésekkel békéljél szent kezéhez,
Mert ő hozzá fogad, csak reá hadd magad,
Igen kegyelmes úr ez!*

Higgyünk mindörökké egyedől csak ő benne,
*Büntől őrizkedjünk, ne távozzunk el tőle,
Áldott az ő neve öröké mennyekbe,
Ki most megkegyelmeze!*

A bűnös hitére támaszkodva mintegy anticipálja az Úr bocsánatát. Mindezt pedig elmondván, a kegyelem áradását várja:

*Éneklém ezeket nagy keseredett szűvel
Várván Úr kegyelmét fejemre szent lelkével...*

Egy másik versében klasszikus tömörséggel foglalja össze mesterének a megigazulásra és Krisztus érdemeire vonatkozó tanait:

*Sok ideje immár, hogy lelkem szomjan vár mentségére,
Órzd, ne hadd, ébreszd, haragod ne gerjeszd, veszttségére.*

*Nem kicsiny munkával, fiad halálával váltottál meg,
Kinek érdeméért most is szükségemet teljesíts meg.*

Ez a hitvallásszerű ének Bornemisza szellemében fogant pönitenciatartás. Míg amott a pönitencia első része, az érzelmi aktus, a nyögés, jajveszékelés adja az alaphangot, emitt a hit megvallása, a bízalom kemény állítása a téma:

*Nem kell kételkednem, sőt jót reménlenem ígéd szerint,
Megadod kedvesen, mit ígérsz kegyesen hitem szerint.*

Egy másik énekben „bővebb szóval” kérlelve Isten haragját, igyekszik meggyőzni arról, hogy több haszna van abból, ha kiveszi a Sátán kezéből, Krisztus kínszenvedéséért Isten szinte tartozik őt meghallgatni:

*Mi hasznod benne, ha martaléka leszek az Sátánnak?
Hiszen nem neki teremtetél volt, hanem te magadnak:
Kínszenvedését valljon s heában hagyod-é fiadnak?*

Még 1591-ben is, mikor bújdosásában az Oceanum mellett, a tenger partján kéri Isten áldását, eszébe jutnak gyermekkori vallásos emlékei és újra átéli mestere pönitenciatartásának egyes fázisait:

Gyermekségemtől

Fogván egyedül

Csak te tőled vártam,

Mint Atya után

Fiu kiáltván

Könyörögvén jártam.

Most is csak benned

Reménységemet,

Uram, helhez tettem

Magam rád hattam

S rád támaszkodtam,

Te alád vetettem!

Mi hasznod benne,

Hogy ha veszélre

Jutok kétség miatt

Kit fiad által

Hozzád váltottál

Mint fogadott fiat?

A házi prédikátor fogékony lélekre talált: gyermekségétől élete végéig kísérté Bálintot a töredelemnek bornemiszai fogalmazású élménye: a bűn utalásának, a Krisztus érdemeibe vetett hitnek és a jobb élet erős fogadásának hullámai.

Mindez a legcsekélyebb mértékben sem mond ellen a római egyház tanainak elannyira, hogy Balassi énekeiből az első kiadást katolikus szellemben és katolikus célra állította össze Ferenczffy Lőrinc. A lutheri szellem inkább abban látszik, ami *nincs meg* ezekben az énekekben: a megváltás kegyelmi hatásának kizárólagos, szinte törvényszerűnek fogalma-

zott tétele mellett soha egy fohász a közbenjáró Szűz Máriához, szentekhez, angyalokhoz, soha egy ájtatos elmélkedés a szentségi Isten titkáról, kegyelmi hatásáról, a könyörgő bűnös teljesen passzív töredelemmel várja az isteni kegyelem oldó hatását a megváltó Krisztus érdemeinek eredményeként.

Ez a lelki beállítás megmarad benne, mint láttuk, megtérése után akkor is, amikor lengyel földön, az Óceán partján foháskodik Istenhez.

A Krisztus érdemei útján való megigazuláson kívül még egy dogmaszerű állítással találkozunk Balassinál sajátosan profán fogalmazásban:

*Mint az idvösség semmi nem egyéb
Az Isten színinek látásánál,
Én boldogságom is csak abban áll,
Ha szerelmed látom igazsággal.*

Köztudomású, hogy a hasonlat első része általános keresztény hittétel és a római egyház sem tanítja másképp. De Bálint a hittant Bornemisztól tanulta és Balassiék papjának prédikációiban szinte szóról szóra megtaláljuk Balassi definícióját:

„Az örök élet nem egyéb, hanem látni, nézni és élni azzal, aki minden jónak kécse és kútfeje, aki teremt és éltet mindeneket. Az az színről-színre nézni, látni, hallani, szólani az nagy és mindenható felséges Istennel, kiben minden hivek és áldottak... lakoznak.”

Egy másik, ezúttal istenes énekben, ugyanígy képzelet el az üdvösséget: „Szent fiadnak érdeméből Végy ki halálnak völgyéből. Régi jeles állapotban. Hogy tégedet igazságban Láthassalak víg orcával Ki lakozol menyországban.”

Bornemisza Pétertől tanult meg a fiatal, érzékeny kedélyű tanítvány az ördögtől is rettegni. Bornemiszának személyes élménye volt az ördög: lépten-nyomon ravaszkodott vele, kijátszotta, elkergette. Az Ítéletről is írt egy nagy ének, ahol elmondta, hogy a haragosokat, gyilkosokat Sátánnak, a torkosokat, felette evőket-ivókat Belzebúbnak ítéli oda Isten. A paráznáknak pedig ez lesz a sorsa:

*Röppenetes haraggal tekinti
Testi bűnnek kik voltak edéni
Bujaságnak fiai, leányi,
Asmodeus ördögnek ítéli.*

Így, mihelyt érzékeinek csábítását érezte ez a négy feleséget elnyűtt apostol, azonnal az ördög személyes jelenlétére gondolt. Ördögűzéssel is foglalkozott, a babindali hajigáló ördögök őt is megdobálták.

Balassi Bálint szelleme sohasem volt ennyire kicsinyes, babonás: élményeit is mindig az eszményítés, az elvontság magasságaiba tudta emelni. De énekeiben itt is, ott is érezzük a mester keltette

szorongás nyomait. „Sok késértet éri, mindenképpen ijeszti... Magát pokolra ejti.” Azt az énekét, hol ezt írta, a záróstrófában így foglalja össze:

*Éneklém ezeket nagy keseredett szívvel,
Várván Ur kegyelmét fejemre szent lelkével,
Tétova bujdosván, bűnömön bánkódván,
Tusakodván ördöggel.*

Már pedig a záróstrófába teszi a költő mindenkor legegyénibb vallomásait. Valóban az ördöggel tusakodott, mikor büntudattól gyötrődő lelke testében tétova röpdös, „mint madár nagy szélvészben”, könnye legörög orcáján és zokogva kér Istentől fejére kegyelmet. Ki tudja, milyen bűn tudata marcangolta? Annyi bizonyos, hogy ő mindezt az ördöggel vívott személyes tusának érezte, s a máskor vitéz katona félt, hogy alul marad a viaskodásban.

Alighanem Asmodeussal viaskodott ő is, a szerelem csapdájába vitte volt az ördög, mint másutt mondja:

*Látom bűnceimet, kikkel életemben
Vétkeztem ellened, **vitt ördög az bűnben,**
És az test a törben,
De mégsem gondoltam, hogy így járjak ebben.*

Egy harmadik énekben, ahol mint a Mi-
atyánkban, kéri Istent, ne adja felettébb a kísértetre,
már a Sátán martalékjának tekinti magát: „Mi hasz-
nod benne, ha martaléka leszek az Sátánnak?”

Ilyenkor mindig a kegyelmi állapoton innen levőnek érzi magát. Mert akit Isten „kegyes keblébe” egyszer már bevett, annak „ördög, ellenség, sok bú, szégyenség nem árthat, mert teljes reménységgel”. Ha vétkezik, nem esik mindjárt kétségbe, mert Isten lelke vezérli és „viseltetik teste angyalok kezében. Ójják lábait mint szemek fényit, hogy valamint (=valahogyan) ne üsse az kőben”.

A legteljesebben bizonyára az az éneke világosítana fel ördögfélelméről, melynek csak egyetlen sora maradt fenn Rimay János jóvoltából: „Pokolbeli kísértetek faggatnak” (vagyis tépdesnek, gyötörnek)...

Végelemzésben egészséges szervezete, életkedve mindig győzött a rettegésen és Istenbe vetett bizalma megmentette a kétségbeeséstől. De kifejezésein érezni, milyen közelségbe hozta lutheri mestere az ördög fogalmát, milyen materiális, személyes valóságnak fogta fel a kísértés formájában jelentkező démon.

MAGYARÁZATOK

szó-értelmezések, poétikai megjegyzések
a versek sorrendjében

I. HIMNUSZ

A latin címek – lásd a tartalom-mutatóban – *Három himnusz a Szentháromsághoz, első Az Atyához a bajok elhárításáért*

A költő sokszor használja (másutt is) itt feltűnően és variációkban: a *veszett* kifejezést, *veszek, veszendő, elveszett...*

A „Bizonyal esmérem” kezdetű istenes versében
pl. *veszek*

„Ó szent Isten”-ben: *hal s vész*

Zrínyinek a *Szigeti veszedelem* címében is ebben az értelemben

könyves – könnyes [Sokáig, 200 év múltán is, azaz a XVIII. században is használják így. De előfordul a szentimentalizmusban (Péczei Józsefnél: könnyeim) Dayka Gábornál: *könnyjeim* formában.]

öregbül hatalmod – nagyobbodik – növekszik
(–öreg – nagy!)

Rím-hangulat indokolja a 2. vszk.-ban: *-ből, felől*,
Istenemtől miatt szerepel az *egyedől*
Szép rímelés még: kormánytartója – *ója*

I./1.

felsőzóval – *fennszóval*

A 4. vszk.-ban a mai *a*-s helyesírás szerint adtuk, ez nem zavarja a rímelést, egyébként *o*-s, zártabb: *E*.-nál is.

viszontag – *viszont*

I./2.

tarts, könnyíts stb. (másutt is) felszólító-értéke nincs jelezve, kiegészült általában, *d*-vel

A 6. vszk. „*Senki nincsen Uram*” – kezdettel versszaknyi betoldás. Már *Varjasnál, 1981-ben* megtalálható. A Balassi név, az akrosztikon 2. s betűje; így teljes.

A 7. vszk.-ban: *talpig mind tetétül* – *tetőtől talpig*

I./3.

törtínék – régies, folyamatos múlt értelem-árnyalat Barlay Ödön Szabolcs pl. *történik* formát közöl – tévesen! (B. B., az istenkereső, 1992.)

ingyen – *ígyen* – *így*

ingyen sem – *így sem* (Kőszeghynél: *egyáltalán nem az értelmezése*)

ihon – *ihol* v. *íme*

esnem – érthető: *esdnem* v. *jutnom*, de esetleg *szó szerint*, mint pl. a (térdre) *esnem* kifejezésben is

szintén – ugyancsak többféle értelmezése lehet pl. *szinte, újra, megint* stb.

voltomat – a *rím-helyzet* miatt az o-t hagytuk meg,
lásd előtte a látod szótagot
elhadsz, csendeszedjék formában szerepel E.-nál
tahát – (így van E.-nál is *a*-val! Szerinte Balassinál
csak *tahát* formában fordul elő. De a *Lőcsei*
kiadás szerint is már *tehát*. Ugyanakkor mint
Bottyán János (A magyar Biblia évszázadai,
Bp. 1982) említi, hogy a Döbrentei-kódex-
ben (1568-ban) a *tahát* jelentése: *akkor!* Stoll,
Varjas nem magyarázza. Kőszeghynél követ-
kezetlenül nyomtatták: a 6. vszk.-ban *tehát*: a
10. vszk. *tahát*-ként közli.

valljon (E.-nál így látni) – *vajon*
szintén úgy – úgyszintén – ugyanúgy
E.-nál „azért én szívemet”, betoldottunk: *azért az ...!*
könyvedben (itt természetesen *könyv* értelemben!) a
be helyett, nyilván a hangzás: *éltemben*, dicsér-
jem miatt

I./4.

A latin cím fordítása: Az Élet és Halál uráról Ezen
ódából: Akit Te magasságos Isten egyszer atyai
szemmel, megengesztelődve nézel... stb.

szégyenség – szégyen (Kőszeghy: *szegénység*-et kö-
zöl)

valamint – (rímel a *mint*-re!) – valamiként, vala-
miképp de értelmezhető szó szerint, ha kiegé-
szül így: *valamint* (úgy is), hogy ne üsse stb.

kőben – kétségben – kezében miatt van így!

hirtelen (E.-nál *hertelen* van)

Rím-akusztikai fontosságú, hogy nem a vétni *mer*
alakban használja Balassi, hanem a vétni *mér*
hangzás a megtér – fér csengését erősíti!

I./5.

feltámadtak – támadtak (de akár a *szó szerinti* is alkalmas, mint pl. a szél *feltámad!*)

sürgetik – hajszolják

nyilván – nyíltan v. nyilvánvalóan

mint te teremtetten ember – (régies) – ma: általad teremtetten ember

veszteket – vesztüket (ismét a motívum!)

I./6.

vesznem – lásd fentebb, (veszedelem) szavak gyakorisága!

kútfeje – forrás

téteményeidbe – tetteidben v. (értsd): jótéteményeidben

elburított – még Zrínyi is használja: *burittatom*

akár (E.-nál *akar!*)

ne busull – ne búsulj – az utolsó vszk.-ban jelzi, hogy visszafelé hasonulás történik, másutt is pl. *ne verr* – ne verj stb. A mai helyesírást alkalmaztuk: E.-nál mindenütt a régi formá-

ban van. Talán ezen szó *u*-ja miatt használ másutt is *u*-kat, a *rím-hangzás* fölerősítése érdekében

II. HIMNUSZ

A latin címek – lásd a tartalomban – A Fiúistenhez,
a katonai virtus (vitézség) elnyeréséért

Szép alliterációk: *vagyok*, ... *így vitézségre*

víd – *vivéd* (a 2. vszk.-ban – lásd az I./3. kötetünk versében) Stoll, Varjas, Kőszeghy is ekként magyarázza: – *vitted*

számtalan (E.-nál számtalan szerepel)

kópjám – *kopjám* (Az E.-nál *kópiám* formában manapság félreérthető lenne!)

hagytam (E. mindig a régies *hadtam* alakot közli, *maira* formáltuk általában!)

II./1.

édesb – *édesebb*

könyvem – *könnyem* [lásd magyarázatát korábban, néha meghagytuk az érdekesség (eufónia) kedvéért!]

öregbül – *növekszik* – *nagyobbodik* (lásd az I. Himnusz-nál!) (Dunántúli szóhasználatban ma is: *öregapám* – *nagyapám*)

jováért – *javáért* v. *jóságáért* értelme van

Rím-összefüggést mutat: *ottan* – *oztán*

II./2.

elsílyednem (az i-ző nyelvjárás nem Balassié, javítottuk!)

többitsd – sokasítsd

szintén úgy – úgyszintén

kit ez világ *általl* – áfall (ma is értjük pl. nem *átall*!)

restell értelemben vagy *áltat* (?)

kételenség – kénytelenség – kényszerűség

Rád *szállott* (A *Noé* – *galamb* és a *bárka*-kép - miatt!)

Rím-játék: *szegént*, *szerént*, *megént*, *fént* (ny!)

II./3.

szarándok – zarándok (a címben!) Toldy Ferenc még Bujdosóének-ként idézi...!

pediglen – (E.-nál *peniglen*!)

jártamban-költömben (ma is használjuk!)

csendesen (E.-nál: *szen*!)

Az ó szerint... vagyis az ó-naptárra hivatkozik.

II./4.

rettentett – (meg-)rettentett – riasztott

rí – *sír* (ma is)

leh – liheg, lehel (?)

Rím-helyzet: *megomlott* – *holott* – *elhasomlott* – *romlott*!

szintén – szinte, is

korosként – *idősként* – *atyaként* (Az *Alföldön* használják!) Ebben az értelemben árnyalja már Ba-

lassi is – „Mint Atyám karjára”... a következő
vszk.-ban. (Kőszeghy értelmezése: *folyton* (?)
Rím-hangzás miatt gyakorítja az u-hangzót!

II./5.

Latinja: 27. zsoltár – fordítás magyar énekre
Buchanani parafrázisa alapján. (Buchanani
korabeli skót prédikátor, író, reformátor)

A 3. vszk.-ban. „Sőt *néha* úgy tetszik” – Kő-
szeghynél *noha*

ingyen – így, így (Stoll: *egészen, egyáltalán* értel-
mezésben)

veszett kifejezést ismét használja Balassi

idvösségem – Szenci Molnár Albert szintén *i*-sen is
írja

híveken esik – megesik – megszánja őket

engedjed, hogy tudjam (E.-nál *engedd!*) szótagbe-
toldás: K. I.

életemben értek volna véget – Kőszeghy értelmezése
szerint: elvették volna életemet

II./6.

reád nézni sem *mér* (E.-nál is így szerepel!); *fél rím-*
hangzása miatt véljük!;

elvész – *tész* ugyancsak *rím-akusztikai* megoldás

hozzád fogna engemet – magához emelne

magát reád bocsátja – magát rád bízva

megengedettik – megenged, megbocsát értelemben
tétova – ide-oda értelemben (mint pl. *té s tova!*)
szép „magasztalásokkal”, „könyörgésekkel” mint
pl. a *szép*-históriák-kapcsolatban is szorosabb,
állandósult szerkezet.

III. HIMNUSZ

A latin címek – lásd a tartalomban – A Szent-
lélekhez a boldog házasságért (a népi tudatban
is a Szentlélek a házasság szentségének ado-
mányozója,... megszentelője!)

III./1.

Az alcím – lásd tartalom – németje: *Ó, Kisgyermek*
stb. nótájára. Kőszeghy-Szabó Géza sem tudta
fölfedni a nótajelzés dallamát és versét. (Talán
„karácsonyi” német dal-motívumra utal?!)
Gáldi László útmutatásait hasznosítva 6-os sorokba
tördeltük a strófákat. Ez a *verstani megoldás*
fölfedeztetni, hogy így a sorvégeken (egyéb-
ként belső rímek!) azonos csengésűek!

III./2.

kezében – *kezébe* helyett, nyilván az Isten rím-szó-
tag okán!

A 2. vszk.-ban is a sorvégi *egyedül* rímshótagra
rímelt a *gyermekségemtől!*

*vezérl*d – vezéreld (régies hangtorlódás)
jódot – jódat (E.-nál is o-val szerepel, a félreérthetőség miatt változtattuk meg!)

III./3.

kivel – *kiért* – régies kifejezését manapság: *amellyel*,
amelyért használjuk.

III./4.

vesztségére – ismét a korábban már gyakori motívum!

A *szárny* és *repülés* költői képei összefüggenek, egymásra utalnak. Természetesen nem a *fejlemnek szárnya* hanem az *életemnek szárnya* tartozik össze. Költői *inverzió* – kép-átvetésről van szó!

III./5.

A *Nap* és *fáklya* hasonlatok a 148. zsoltár parafrázisában az *Isten fényességére* is utalnak. S az *Ómagyar Mária-síralomban* már feltűnik

világ – *világa* szójáték itt is feltűnik!

A *dicsérvén féljétek* megfogalmazás pedig példázza, hogy az istenfélelem és a néki hódoló dicsőítés egy érzésből fakad Balassinál is.

III./6.

Isten irgalma és „kegyelmes”-sége ismét megszólítatik.

Gyakoriak az alliterációk: sebbel sérelmes, mutatván *magát, mit mivel minden* stb.

la (Eckhardnál így szerepel) mely szócskát nem könnyű megoldanunk, – lám – *lá'* – ládd vagy a régies rámutatásként *la* – *íme* értelmezése a helyes?!

meggyek – *mit tegyek* értelmezik többen is ekként.

A megyek rímpárjaként tudatos költői megoldás!
élemíts/d elmémet – élesítsd v. elevenítsd. Stoll: ébreszd, Varjas: ébreszt, megújít, Kőszeghy: öregbítsd, bölcsebbé tedd-nek fejt meg!

izsóp – Szenci Molnárnál is szerepel mint gyógyhatású *növény*

ismegént – megint, ismét

beszéllem – itt megvallom, elmondom értelme van
Rím-zenék: szeressen – vessen – kegyessen; *had* *tad*
– *fogadtad* (meghagytuk a hangzás miatt!)

TARTALOMJEGYZÉK

Cím szerint

kötetünk sorrendjében – Eckhardt kritikai kiadása alapján. (Az első szám kötetünkre, a második E. sorszámozására utal!)

I. E.8.

Hymni tres ad Sacrosanctam Trinitatem primus
Ad Deum Patrem pro levamine malorum

1. E.4.

Egy lengyel ének

ígéről igére és ugyanazon nótára: Blohoslaw nas

2. E.5.

Balasi Bálint nevére

Ebben is könyörög bűne bocsánatjáért és hálát is ad, hogy Istenhez való megtérése által kedvet lelt Istennél s azáltal az örök kárhozattól megszabadult

3. E.6.

Mégis bővebb szóval kérleli Istennek haragját

4. E.7.

Deo vitae mortisque arbitro

Ex oda: Quem summe Deus semel Placatus patrio lumine respicis etc.

5. E.38.

Ex LIV. psal. Deus per nomen tuum etc.

* (Itt adjuk meg a Balassi-kötetekben szereplő *címeket* – melyek valójában *argumentumok*, s nem mindig a költőtől származnak)

6. E.37.

*Háborúit, szíve fájdalmát számlálván, kéri Istent,
hogy kétségbeeséstől, oltalmazza*

II. E.41.

Hymnus secundus

*Ad Deum filium, pro impetranda militari vir-
tute*

1. E.39.

*Ezt akkor szerzette, hogy az felesége idegenségét és
hamisságát eszébe kezdte venni, kin elkeseredvén
s jutván annak az szerelmesének igazsága eszébe,
akit ok nélkül bolondul elhagyott volt feleségéért, úgy
szerzette ezt XXXIV.*

Az Már szinte az idő vala, ki nótájára

2. E.40.

*Ebben a Noé bárkájából elrepült galamb állapotjá-
hoz hasonlítván állapotját, kéri Istent, hogy életének
sűrű nagy veszélyiben ontsa reá kedvét s áldásának
bárkájában való befogadásával mentse meg az sok
kisértettől fejét*

3. E.74.

Szarándoknak vagy bujdosónak való ének LXXIV.

Az Minden állat dicsér Uristen etc. nótájára

4. E.93.

Psalmus XLII.

5. E.88.

*Psal. 27. Translatio Ungarico Carmine Juxta Bu-
chanani Paraphrasin LXIII.*

Egy olasz ének nótájára

6. E.36.

Kiben bűne bocsánatáért könyörgett akkor hogy házasodni szándékozott XXXIII.

Balassi Bálint nevére

Az nótájára: Bánja az Uristen

III.E.70.

Hymnus tertius

Ad Spiritum Sanctum, pro felici conjugio

1. E.89.

Egy könyörgés. – Új LXII.

Az Oh kleines Kind etc. nótájára

2. E.90.

Könyörög Istennek, hogy bujdosásában viselje kegyelmesen gondját s terjessze reá ujobb áldását

3. E.91.

(Mégis azonról)

4. E.92.

Más

5. E.94.

Psalmus CXLVIII.

6. E.95.

Psalmus L.

TARTALOM

Kelényi István: Balassi Bálint <i>szép magyar</i> könyörgései	5
--	---

TEKINTS REÁM

I. Himnusz (Az Szentháromságnak első személye)	29
1. Áldj meg minket Úristen	32
2. Bizonnyal esmérem	33
3. Óh én Istenem	36
4. Ó szent Isten	41
5. Az te nagy nevedért	43
6. Lelkemnek hozzád való	45

SZÉP KÖNYÖRGÉSEKKEL

II. Himnusz (Az Szentháromságnak, ... másod személye)	49
1. Méznél édesb szép szók	53
2. Segélj meg engemet	55
3. Pusztában zsidókat	57
4. Mint az szomjú szarvas	59
5. Az én jó Istenem	62
6. Bocsásd meg Úristen	66

III. Himnusz (Az Szentháromságnak	
harmadik személye)	71
1. Nincs már hova lennem	73
2. Kegyelmes Isten	75
3. Ó én kegyelmes Istenem	78
4. Adj már csendességet	80
5. Mennyei seregek	83
6. Végtelen irgalmú	86
Eckhardt Sándor: Vallás és poézis	91
Szómagyarázatok,	
jegyzetek (Kelényi István)	105
Tartalomjegyzék	115
Tartalom	119

